

LUNDS
UNIVERSITET

Mänskliga rättigheter i T 4028-07 & T 58-96

-En analys av Nordmalingsmålet & Härjedalsmålet

Beatrice Ölund

Avdelningen för mänskliga rättigheter
Historiska institutionen
Kurskod: MRSG31
Termin: VT 2015
Handledare: Olof Beckman, Rouzbeh Parsi
Omfång: Antal ord (13 199)

Abstract

Samer är Sveriges ursprungsbefolkning och har därför vissa rättigheter knutna till detta, bland annat har de rätt till land och vatten för att kunna upprätthålla och utveckla sina traditioner och sin kultur, en del av detta är renskötseln, som kan innebära säsongsbundna flyttningar med renar ner till kustlandet. Rättigheterna grundas i att renskötsel bedrivits över lång tid och även om det inte alltid varit fråga nedskrivna lagar så har de framträtt som rättigheter. Syftet med uppsatsen är att analysera mänskliga rättigheters roll i två rättsfall som har att göra med samers rättighet till vinterbetesmarker närmast kusten, där markägare stämt samebyar och yrkat att det inte föreligger någon rättighet för vinterbete på deras marker. I det ena fallet förlorade samerna rätten till vinterbete i Härjedalen och i det andra vann de målet och sedvannerätt till vinterbete i Nordmaling fastslogs. Härjedalsmålet inleddes år 1990, dömdes av Hovrätten för Nedre Norrland år 2002 och Högsta Domstolen nekade prövningstillstånd år 2004. Nordmalingsmålet inleddes 1997 och domen från Högsta Domstolen kom 2011. En uppenbar skillnad mellan målen är de inledande reflektioner som exempelvis Hovrätten uttryckligen nedtecknar i Nordmalingsmålet, där de explicit nämner att de är ute efter att skapa rätt då de anser att staten misslyckats med att tillgodose lagstiftning som följt med utvecklingen i både rennäringen och övriga näringar där intressen kolliderar. Härjedalsmålets domstolar gör ingen sådan reflektion och trots att samebyarna åberopat konventionsskyddade rättigheter som en grund för sitt yrkande så reflekteras inte ytterligare kring betydelsen av att ett bifall av markägarnas yrkande faktiskt inkräktar på samernas kultur avseende rennäringen.

Nyckelord: Rennäring, Vinterbetesrätt, Mänskliga Rättigheter, Ursprungsbefolkning, Minoritet, Samer

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Bakgrund	1
	1.1.1 Kort om samer	1
	1.1.2 Historia	3
1.2	Problemformulering, syfte och frågeställningar	5
1.3	Material och avgränsningar	6
2	Teori och metod	9
2.1	Teori	9
2.2	Metod	11
3	Litteraturöversikt och tidigare forskning	13
4	Rättsfallen	16
4.1	Nordmalingsmålet: Tingsrätt, Hovrätt och Högsta Domstolen	16
	4.1.1 Begreppet ”Trakt”	16
	4.1.2 Begreppet ”Renskötsel”	17
	4.1.3 ”Av Ålder” & ”Bevisbörda och –krav”	17
4.2	Härjedalsmålet: Tingsrätt och Hovrätt	29
	4.2.1 Urminnes Hävd	29
	4.2.2 Lagfäst rätt genom renbetes- och rennärlingslagar	31
	4.2.3 Sedvana	32
	4.2.4 Konventionsskyddade rättigheter	33
5	Analys, diskussion och sammanfattning	38
	Referenser	42

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Detta avsnitt är inte till för att skapa en fullständig och uttömmande bild av den samiska bakgrunden och historien, utan syftar till att ge en tillräckligt övergripande bild av främst den svenska delen av samisk historia för att kunna förstå denna uppsats och de detaljer som behandlas i rättsfallen. Därmed kommer jag att utelämna perioder eller händelser som inte har relevans för fallen eller uppsatsen i övrigt, då en fullständig bakgrund inte bara skulle bli alltför lång och tidskrävande utan även nästintill omöjlig att åstadkomma korrekt. Min information har jag hämtat främst från Samiskt informationscentrum, ett centrum upprättat av Sametinget på uppdrag av staten, samt ur en sammanfattad text skriven av Anna Skielta, informatör hos samiskt informationscentrum, med anledningen att jag avser återge en historisk bild ur ett perspektiv som inte är förskönat i syfte att dölja statliga felsteg. Min uppsats har ett perspektiv som är kritiskt inställt till det tolkningsföreträde som staten har och har tagit sig i och med exempelvis ställningen som domstolar har i förhållande till staten trots att en opartisk rättegång ska garanteras för, i detta fall, samerna som svaranden. Jag är således medveten om att detta avsnitt kan anses partiskt och kan i och med källan utelämna delar av positiva åtgärder som gjorts för att förbättra för samerna, men i sammanhanget där samer är och har varit i ett tydligt underläge gentemot stat och regleringar anser jag att det inte kommer att påverka informationen i sådan utsträckning att det skulle visa en osann bild av samers historia och ställning gentemot varken markägare eller stat, vilka är de parter som är relevanta i rättsfallen och därmed uppsatsen.

1.1.1 Kort om samer

Samerna är inte bara en minoritetsbefolkning utan även en ursprungsbefolkning erkänd av svenska staten, vilket medför vissa rättigheter knutna till exempelvis

land och levnadssätt. Från Kolahalvön i öst, över Finland och Sverige till Norges kust i väst, med Dalarna i syd är det område som ofta benämns som Sápmi, begreppet innefattar egentligen både detta landområde och det samiska folket, men talas i folkmun om som ”samernas land”. Det finns ett flertal samiska språk, indelat i tre huvuddialekter: Östsamiska, Centralsamiska och Sydsamiska. Det beräknas finnas ca 100 000 samer, varav ca 20-35 000 i Sverige, 50-65 000 i Norge, 8 000 i Finland och ca 2 000 i Ryssland.¹ Ca 10 % av samerna i Sverige arbetar i rennäringen² och ca 85 % av renägarna finns i Norrbottens län.³

I svensk lag regleras rätten till renskötsel genom rennärlagen som säger att samer för att få utöva sin rättighet måste vara medlem i en sameby, samebyn är en administrativ och ekonomisk sammanslutning vars medlemmar får hålla ren inom varje för samebyn tillägnat område. Området och antalet renar en sameby får ha regleras av länsstyrelsen i det aktuella länet, men renskötselområdet i sin helhet täcker ca 50 % av Sveriges areal, från Idre i söder upp till Tretröset.⁴ Rennäringen som den bedrivs idag innebär att renhjordar hålls på naturbete året runt, för att finna marker med bra och tillräcklig föda strövar, drivs eller transporteras ren mellan olika marker inom varje samebys område. Vilka marker som är aktuella beror på årstid och väderleksförhållanden, men även på tillgången till föda. De rättsfall som är aktuella i denna uppsats handlar om vinterbete, alltså de marker där renen betar på vintern. För att renen ska kunna hålla sig med födan måste hänsyn tas till bland annat väderförhållanden och snömängder när det avgörs vilka marker som kan användas, men även förekomsten av renlav är avgörande då renlaven är huvudföda under vinterbetet.⁵

---

¹ Sametinget. Lättläst om samer. (2015-02-03) URL: <https://www.Sametinget.se/9266> (Hämtad 2015-07-15).

² Sametinget. Samiska näringar (2014-11-17) URL: <https://www.Sametinget.se/1035> (Hämtad 2015-07-15).

³ Sametinget. Rennäringen i Sverige. (2015-02-26) URL: <https://www.Sametinget.se/1126> (Hämtad 2015-07-15).

⁴ Samiskt informationscentrum. Samebyn organiserar renskötseln. URL: www.samer.se/1220 (Hämtad 2015-08-02).

⁵ Samiskt informationscentrum. Med renen som levebröd. URL: www.samer.se/1094 (Hämtad 2015-08-02).

1.1.2 Historia

Sápmi befolkades efter inlandsisen försvunnit ca 10,000 f. Kr⁶, och redan 1500 f. Kr, när jakt på vildren var viktigaste sättet att försörja sig, hade människor organiserat sig i form av Siidor, ett slags samarbete mellan ett antal familjer där de hade bestämda gränser och fördelat rätten till jakt och fiske.⁷ Under medeltiden drogs Sápmi in i andra länders intresse, kyrkan spelade en stor del i att stödja staten genom att fördöma samisk tro och missionera i guds namn. På 1600-talet drog missionsverksamheten igång på allvar, kyrkan med syfte att kristna samerna och svenska staten med syfte att utvidga sitt territorium. För även om samerna beskattades av svenska staten så beskattade Danmark/Norge och Ryssland dem med , ofta till och med av samma samer samtidigt, vilket innebar att det inte fanns någon tydlighet i vilken stat Sápmi tillhörde. Att kristna samerna skulle leda till att man kunde kalla dem svenskar och därmed hävda rätten till landet. Karl IX går så långt att kalla sig ”Lapparnas Konung”⁸ i syfte att hävda sig mot andra stater, då han ville åt Norra ishavets fiske.⁹

Samer ansågs dock oberäkneliga så för att säkra landet försökte staten få bönder att flytta norrut, då bofasta jordbrukare definitivt skulle bevisa rätten till området. Intresset för Sápmi ökade drastiskt då man år 1634 fann silver i Nasafjäll, och startade en gruvverksamhet där samer kom att sättas i tvångsarbete med sina renar, vars svåra förhållanden fick många samer att fly till Norge.¹⁰ Staten lockade bönder och nybyggare att bosätta sig norröver genom exempelvis Lappmarksplakatet år 1673 vilket innebar att de som flyttade till lappmarkerna skulle skattebefrias i 15 år samt slippa gå ut i krig.¹¹ Karl XI drev på kristnandet av samerna ytterligare, och beordrade att avgudadyrkan skulle granskas, under den här tiden straffades utövandet av samisk religion med böter, fängelse eller

---

⁶ Samiskt informationscentrum. Historia 12.000 f.Kr, 10.000 f. Kr, Med naturen som skaffer. URL: www.samer.se/1115 (Hämtad 2015-08-02).

⁷ Samiskt informationscentrum. Historia 12.000 f.Kr, 1500 f. Kr, Sijdan – det samiska samhället. URL: www.samer.se/1151 (Hämtad 2015-08-02).

⁸ Samiskt informationscentrum. Historia 1600-talet, 1607. URL: www.samer.se/1004 (Hämtad 2015-08-02).

⁹ Skielta, Anna. Samernas Historia. *SO-rummet*. (2015-01-08). URL: www.so-rummet.se (se fullständig URL i referensförteckning) (Hämtad 2015-08-02).

¹⁰ Samiskt informationscentrum. Historia 1600-talet, 1634, Drömmen om outtömliga rikedomar i norr. URL: www.samer.se/1229 (Hämtad 2015-08-02).

¹¹ Anna Skielta, Samernas Historia, 2015. (Hämtad 2015-08-02).

dödsstraff. Tvånget att kristnas innebar ett stort ingrepp i samisk kultur, och även i näringar då samer tvingades lämna renhjorden för att gå i kyrkan.¹²

År 1749 infördes lappmarksreglementet, för att reglera samexistensen mellan bönder och samer, bönderna skulle odla och hålla kreatur och inte inkräkta på samernas jakt och fiske, tanken var att de skulle kunna leva sida vid sida. Men i takt med att nybyggarna i Sápmi ökade så ökade även konflikterna, och efter mitten av 1700-talet förlorade samerna fler och fler rättstvister om mark och rättigheter.¹³ I början av 1800-talet ökade anknytningarna mellan samernas rättigheter och renägandet, och i samband med första renbeteslagen förlorade samerna äganderätt till marken och det blev även fastslaget att rättigheterna till land och vatten tillkom de renskötande samerna som var medlemmar i samebyar istället för varje enskild same.¹⁴ Samtidigt uppvisas samer på utställningar med levande människor runt om i Europa¹⁵, och början av 1900-talet innebar som känt en utbredd våg av rasism och rasbiologiska tankegångar, något som inte samerna skonades ifrån utan de ansågs vara en underlägsen ras som skulle hållas primitiv.¹⁶ 1900-talet bjöd också på industriell utveckling och bland annat vattenkraftens utbredning, vilket i stor utsträckning påverkade och var ett ingrepp på samernas renskötsel.¹⁷ Kärnkraftsolyckan i Tjernobyl orsakade också stora påfrestningar på rennäringen, då 73 000 renar tvingades slaktas av bara första året och kunde inte tas tillvara på grund av cesiumförgiftning av det radioaktiva nedfallet, men även fisket, vattnet, bären och svampen blir giftiga.¹⁸ År 1990 inleds Härjedalsmålet¹⁹, 1993 hålls första Sametingsvalet²⁰, och 1997 inleds Nordmalingsmålet²¹.

---

¹² Samiskt informationscentrum. Historia 1600-talet, 1685, I Guds tjänst. URL: www.samer.se/4441 (Hämtad 2015-08-02).

¹³ Anna Skielta, Samernas Historia, 2015. (Hämtad 2015-08-02)

¹⁴ Samiskt informationscentrum. Historia 1800-talet, 1886, De icke-renskötande samernas rätt till jakt och fiske i svensk rätt. URL: www.samer.se/4659 (Hämtad 2015-08-02).

¹⁵ Samiskt informationscentrum. Historia 1800-talet, 1889. URL: www.samer.se/1004 (Hämtad 2015-08-02).

¹⁶ Samiskt informationscentrum. Historia 1900-1949, 1917, Samepolitik i rasismens tidevarv. URL: www.samer.se/1042 (Hämtad 2015-08-02).

¹⁷ Samiskt informationscentrum. Historia 1900-1949, 1910, Svensk kolonialism berövade samerna mark och vatten. URL: www.samer.se/4787 (Hämtad 2015-08-02).

¹⁸ Samiskt informationscentrum. Historia 1950-1999, 1986. URL: www.samer.se/1004 (Hämtad 2015-08-02).

¹⁹ Samiskt informationscentrum. Historia 1950-1999, 1990, Härjedalsmålet. URL: www.samer.se/4715 (Hämtad 2015-08-02).

²⁰ Samiskt informationscentrum. Historia 1950-1999, 1993. URL: www.samer.se/1004 (Hämtad 2015-08-02).

1.2 Problemformulering, syfte och frågeställningar

Samer har av svenska staten erkänts som en ursprungsbefolkning, och med denna status följer vissa rättigheter som är knutna till möjligheten att kunna upprätthålla sin kultur och sina traditioner genom bland annat rätten att nyttja mark. En del i det samiska levnadssättet kan innebära att man håller renhjordar som över året drivs mellan olika marker för att finna betesmarker. Samernas rätt till renskötsel på vissa marker är en fråga som regleras utan enskilda avtal om nyttjanderätt på specifika fastigheter, utan det regleras istället i Sverige huvudsakligen av rennäringslagen, vilket ibland leder till att det uppkommer tvister om vilka fastigheter och marker som nyttjanderätten tillkommer samerna på.

Problematiken som ofta uppstår kring renskötseln är att markägare menar att det inte finns någon rätt till deras marker utan att det finns ett avtal om detta, eller att det inte föreligger någon rätt på deras marker på grund av att det inte är marker som samerna av ålder, sedvana, eller urminnes hävd nyttjat. Samernas kultur är i många avseenden svårdokumenterad då den huvudsakligen förts vidare muntligt genom generationer, och de skrifter som faktiskt behandlar deras traditioner kan vara svårtolkade, samt att renskötseln inte är statisk i avseendet att den måste bedrivas med hänsyn till väderförhållanden, åtkomlighet till och återväxten av renlav vilket är huvudfödan för renarna. Även faktumet att renskötseln bedrivits på ett sådant sätt att det ska lämna så lite påverkan på naturen som möjligt gör att det kan vara svårt att finna spår av att samer faktiskt använt markerna.²²

Syftet med denna uppsats är att undersöka vilken roll mänskliga rättigheter spelar i utövandet av och försvaret för samernas nyttjanderätt till marker för vinterbete åt sina renar, och detta avser jag göra genom att studera två rättsfall där markägare stämt samebyar för att de använt deras mark och yrkat att det inte föreligger någon nyttjanderätt för samerna, istället för att söka ersättning för skador på skog och mark. Jag har valt att studera två mål där utfallen blivit olika, Härjedalsmålet som dömdes till markägarnas

---

²¹ Samiskt informationscentrum. Historia 1950-1999, 1997. URL: www.samer.se/1004 (Hämtad 2015-08-02).

²² Samiskt informationscentrum. Vinterbetesland i domstolsförhandlingar. URL: www.samer.se/1811 (Hämtad 2015-08-02).

fördel och Nordmalingsmålet som dömdes till samebyarnas fördel. Detta för att se hur det argumenterats i de olika fallen, och vad domstolarna tagit fasta på och dömt efter.

Min frågeställning lyder således:

Hur behandlas mänskliga rättigheter, och vilken vikt ges det, i Härjedalsmålet respektive Nordmalingsmålet?

1.3 Material och avgränsningar

Mitt primärmaterial kommer att bestå av två fall där fastighetsägare stämt samebyar som använt deras marker för renbete, jag har valt att begränsa mig till två fall för att göra materialet hanterbart inom den givna tidsperioden och har valt två fall med olika utfall men med liknande omständigheter såsom liknande marktyper, båda gällande vinterbete på marker där det inte bedrivs renskötsel regelbundet utan har ansetts vara mestadels så kallade reservmarker. Jag har valt fallet med målnummer T 4028-07, vilket jag hädanefter kommer kalla Nordmalingsmålet, vilket inleddes år 1997 och där domen från Högsta Domstolen kom 2011-04-27²³ till samebyarnas fördel och fallet med målnummer T 58-96 i Hovrätten, inlett 1990 och hädanefter kallat Härjedalsmålet, där Hovrätten för Nedre Norrland dömdes till fastighetsägarnas fördel i sin dom 2002-02-15²⁴ och Högsta Domstolen nekade prövningstillstånd år 2004.

Nordmalingsmålet innebar en ny milstolpe för samerna och handlade om att 105 markägare i Nordmaling gått samman och lagt in en stämningsansökan emot ett antal samebyar, problematiken hade uppstått genom att samerna bedrivit renskötsel på fastighetsägarnas marker, och istället för att driva ett mål om skadeersättning eller liknande så valde fastighetsägarna att helt yrka på att samerna inte alls hade någon rättighet att bedriva renskötsel i de områdena, för att ingen urminnes hävd eller sedvana skulle föreligga just i deras trakter. Markerna som målet gällde är belägna utspritt i Nordmalings kommun, men huvudsakligen i tre breda stråk, nämligen östra delen från Pengsjö ända ut till Kusten på Järnashalvön, ett centralt stråk från Tallberg – Högrännan söderut mot tätorten Nordmaling och

---

²³ Dom 2011-04-27 mål nr T 4028-07 Högsta Domstolen.

²⁴ Dom 2002-02-15 mål nr T 58-96 Hovrätten för Nedre Norrland.

tredje stråket är beläget väster om och i nordvästra hörnet av Nordmalings kommun, runt Norrfors, och det slutar kring Salberg och Lögdeå, men med en förgrening ner mot Rönnholmslandet. Nordmalingsmålet drevs med samma utfall genom Umeå Tingsrätt²⁵, Hovrätten för Övre Norrland²⁶ och Högsta Domstolen och de samebyar som målet gällde var Rans sameby, Ubmeje Tjeälddie (tidigare Umebyns/Umbyns sameby) och Vapstens sameby. Dessa fanns alltså ha en på sedvana grundad rätt till vinterbete på de av fastighetsägarnas marker i Nordmalings som målet gällde. I Hovrätten kom viss ny argumentation, men begränsat med ny eller återkommande och poängterad argumentation i Högsta Domstolen.²⁷

Hovrätten för Nedre Norrland dömde Härjedalsmålet med samma utfall²⁸ som tingsrätten i Sveg²⁹, numera upptagen i Östersunds Tingsrätt, gjort. De samebyar som målet gällde i hovrätten var Tåssåsens sameby, Handölsdalens sameby, Mittådalens sameby och Ruvhten Sijte (tidigare Tännäs sameby). Detta eftersom Idre nya sameby, som var part när målet drevs i tingsrätten, återkallade sitt överklagande till hovrätten och istället valde att förhandla med de berörda fastighetsägarna direkt. Även i detta mål valde de 510 fastighetsägarna som gick samman och gjorde en stämningsansökan att inte bara söka skadeersättning eller dylikt utan hävdade att ingen rätt till renbete på deras marker föreligger utan avtal. Samebyarna yrkade att rätt till detta fanns grundat på fyra punkter; urminnes hävd, lagfäst rätt genom renbetes- och rennärlagslagarna, sedvana och konventionskyddad rätt i och med att samer är en ursprungsbefolkning. I Hovrätten dömdes det i allt väsentligt efter samma argumentation som tingsrätten, och därmed kommer jag enbart att ur materialet från hovrätten använda mig av domskäl och domslut för att analysera eventuella skillnader i vad man tagit fasta på och dömt utefter i tingsrätt respektive hovrätt.

Jag är medveten om att min avgränsning till dessa två rättsfall innebär att det inte ger någon bred bild av hur dessa frågor generellt hanteras, men då min avsikt är att undersöka mänskliga rättigheter i fallen och inte i samers bruksrätt

---

²⁵ Dom 2006-01-20 mål nr T 1733-98, T 2081-05 Umeå Tingsrätt.

²⁶ Dom 2007-09-19 mål nr T 155-06 Hovrätten för Övre Norrland.

²⁷ Dom 2011-04-27 mål nr T 4028-07 Högsta Domstolen.

²⁸ Dom 2002-02-15 mål nr T 58-96 Hovrätten för Nedre Norrland.

²⁹ Dom 1996-02-21 mål nr T 88-90, T 70-91, T 85-95 Svegs Tingsrätt.

generellt anser jag inte att begränsningen är för snäv för att ge svar på min frågeställning.

Som sekundärmaterial använder jag mig utöver Johansson Dahres artikel³⁰ även en del av de texter jag presenterar under rubriken Litteraturöversikt och tidigare forskning. Dessa kommer jag använda i analysen för att knyta an min analys och mina slutsatser till forskningsläget, och för att tydliggöra resonemanget.

---

³⁰ Johansson Dahre, Ulf. Rädsla en varg, skjut en same: Den historielösa jämlikheten och föraktet för samer i Sverige. *Nordic Journal of Human Rights* 22 no. 04 (2005): 448-461.

2 Teori och metod

2.1 Teori

Det teoretiska perspektiv jag valt att använda mig av i denna uppsats är i linje med, och inspirerat av Ulf Johansson Dahres artikel ”Rädda en varg, skjut en same: Den historielösa jämlikheten och föraktet för samer i Sverige”³¹. I denna artikel tar Johansson Dahre upp problematiken med att samernas jämlikhetssträvan och anspråk på sina rättigheter föder en osäkerhet och rädsla³² som eldar på sameföraktet, han menar att jämlikhet för samerna ofta felaktigt uppfattas som diskriminering mot majoritetsbefolkningen.³³ Jämlikhet kan och bör dock inte innebära lika för alla då samernas behov och intressen är så annorlunda från övriga svenska befolkningen.³⁴ Även att samisk kultur är en helt egen och inte bara en variant på svensk kultur spelar in och gör att föraktet och rädslan blir större.³⁵

Enligt författarens resonemang så formades dagens förakt under 1800-talet, i och med att intresset för naturresurserna i norr ökade och inte kunde samexistera som tidigare, politiken under den tiden anslöt till den i Europa vanligt förekommande socialdarwinistiska rasismen, och då ansågs konfiskeringen av samernas mark som legitimerat.³⁶ Han menar att dagens förakt sker i sociala och politiska sammanhang, där jakt och fiske är känsliga punkter som triggar igång det. Markägare vill få bort renskötseln från sin mark av principskäl,³⁷ och därför handlar inte rättsfallen om skadeersättning utan om samernas existens, då ingrepp i rättigheterna, än om de för sig är små, tillsammans kan komma att försvåra eller

---

³¹ Johansson Dahre, Ulf. Rädda en varg, skjut en same: Den historielösa jämlikheten och föraktet för samer i Sverige. *Nordic Journal of Human Rights* 22 no. 04 (2005): s.448-461.

³² *Ibid.* s.453.

³³ *Ibid.* s.448-449, 458.

³⁴ *Ibid.* s.458.

³⁵ *Ibid.* s.453.

³⁶ *Ibid.* s.451.

³⁷ *Ibid.* s.454.

omöjliggöra samiska kulturens överlevnad.³⁸ Precis detta sker i de i denna uppsats aktuella fallen, de handlar om huruvida samerna alls har rätten att befinna sig där med sina renar, och inte om ersättning för eventuella skador på mark och plantor.

Den svenska samepolitiken innebar och innebär fortfarande ett förmyndarperspektiv, där samerna inte ansetts kapabla att hantera det egna folket och livet.³⁹ Exempel på detta är Sametinget, den hybrid mellan ett politiskt folkvalt organ och statlig myndighet som anses legitimt företräda samer och samefrågorna. Sametinget är dock till stor del kontrollerat och underordnat svenska regeringen och regeringsbestämmelser, till exempel så granskas och godkänns valet av ordförande, av regeringen. Detta verkar i förebyggande på sådant sätt att samepolitikerna vet med sig att de måste falla i god jord för att lyckas, och i valen väljs inte de som samerna vet att de inte skulle godkännas. Därmed spelar det ingen roll att regeringen hittills inte nekat en kandidat som valts fram.⁴⁰

Ett annat exempel är att staten reglerat samebyarna, vilka i stort sett utesluter majoriteten av samerna, och att efter det slogs fast att samerna har rättigheter baserade på urminnes hävd sedan innebar att det blev rättigheter som villkoras till medlemmar i samebyarna⁴¹ innebär att det är begränsat och inte alls rättigheter som tillkommer samerna som folk, vilket rennäringslagen uttrycker i 1§ andra stycket.⁴² Alltså begränsas rättigheterna även fast de grundas i ett utövande som samerna som folk utfört sedan uråldrig tid.

Föraktet är alltså inget nytt, det är institutionaliserat och utgår från att samerna måste kontrolleras och handhas. Föraktet tar sig också sociala uttryck som Johansson Dahre ger exempel på när han skriver ”För något år sedan dök det upp bildkaler med texten ”Rädda vargen – skjut en same”. Detta ansågs av åklagare, av någon anledning, inte som hets mot folkgrupp.”⁴³. Jag anser att det exemplet visar, inte bara hur sameföraktet visas och hur samer behandlas, utan även hur lätt svenska rättsväsendet tar på hets mot folkgrupper generellt. Sverige ligger enligt

---

³⁸ Johansson Dahre. 2005. s.461.

³⁹ Ibid. s.457.

⁴⁰ Ibid. s.451-452.

⁴¹ Ibid. s.451.

⁴² Rennäringslagen (1971:437), Utf. 1971-06-18, 1§ andra stycket.

⁴³ Johansson Dahre. 2005. s.453.

författaren också i allmänhet efter i utvecklingen av minoriteters ställning.⁴⁴ Johansson Dahre uttrycker det som följande; ”Sverige är inte och har aldrig varit ett land som tagit frågan om nationella minoriteter på allvar”.⁴⁵ Något som jag anser kan ha påverkat rättsfallen, speciellt Härjedalsmålet, är vad författaren beskriver om att samerna genom historien har förmyndats och det har ansetts att de skulle hållas primitiva, och fria själar. Sedan har det i rättsfall visat sig att de inte kan bevisa sin långa närvaro på marker i tillräcklig utsträckning för att kunna vinna målen.⁴⁶ Det är ett exempel på hur historien har skapat förutsättningar som innebär att dagens ställning inte kan förbättras, samerna blir i modern tid utsatta för att de genom tiderna varit utsatta. Denna historiekoppling anses i artikeln viktig för att förstå och hantera diskrimineringen och förtrycket, eftersom att det är fråga om sociala faktum och politiska maktförhållanden och inte två jämbördiga parter. Bortser man från historien missar man alltså varför anspråken på rättigheterna, i exempelvis rättsfallen i fråga, ens görs.⁴⁷

Detta perspektiv på samernas ställning och situation i Sverige, och även Sveriges och rättsväsendets inställning till problematiken kring sameföraktet avser jag använda i uppsatsen och utgå från när jag ska analysera de rättsfall jag valt. Jag är medveten om att det är ett enkelspårigt perspektiv med tydlig partiskhet till samernas fördel, men i och med den historia som samer har gentemot svenska staten och samhället, och de än idag befintliga strukturerna som diskriminerar och försvårar för samerna så anser jag det vara legitimt att, för att lyfta samernas sida till något mindre ojämlig gentemot stat, rätt och samhälle, inta en partisk ställning till samernas fördel.

2.2 Metod

Uppsatsen kommer gå ut på en slags komparativ analys av argumenten som Tingsrätterna, Hovrätterna, och i Nordmalingsmålet även Högsta Domstolen, tagit fasta på och valt att bemöta och bedöma. Jag söker likheter och skillnader i argumentationerna, för

---

⁴⁴ Johansson Dahre. 2005. s.457.

⁴⁵ Ibid. s.450.

⁴⁶ Ibid. s.455.

⁴⁷ Ibid. s.459-460.

att kunna se varför två så i sak likartade fall fått helt olika utfall, främst för att se hur eller om de hänvisar eller kopplar till mänskliga rättigheter. Jag avser att analysera den roll eller avsaknad av sådan som mänskliga rättigheter fått i fallen, hur mänskliga rättigheter använts och vilken vikt det har getts i fallen, för att se om detta spelat någon betydande eller rent avgörande roll i de olika utfallen. Alltså kommer jag kombinera strukturen av en argumentationsanalys⁴⁸, med den kritiska diskursanalysens medvetenhet om maktpositioner⁴⁹ samt en modifierad variant av komparativ rättskunskap där jag istället för att titta på samma problem i två länder eller hitta skillnaderna i två olika rättssystem⁵⁰ tittar på två rättsfall i samma rättssystem men försöker hitta skillnader i domstolarnas hantering.

---

⁴⁸ Bergström, Göran, and Kristina Boréus. *Textens mening och makt : metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. N.p.; Lund : Studentlitteratur, 2012. s.113-115, 126-128.

⁴⁹ Ibid. s.391-395, 408-409.

⁵⁰ Bogdan, Michael. *Komparativ rättskunskap*. Falköping, Norstedts Juridik, 1993. s.56-58, 64-65.

3 Litteraturöversikt och tidigare forskning

I forskningen om samer och deras rättigheter finns några särskilt framträdande författare, bland annat skriver Patrik Lantto mycket om detta. Han skriver i sin artikel "Borders, Citizenship and Change" om hur gränsdragningen mellan Norge, Sverige, Finland och Ryssland påverkar samerna och om hur gränser som oftast finns till för försvar av kulturer istället skapar klyftor mellan de tidigare mer enade samerna.⁵¹ Han menar även att där visades på att samerna, vilka påverkades mest av besluten kring gränserna, hade minst att säga till om.⁵² Detta har jag i mitt arbete funnit vara en ständigt återkommande problematik, även om mitt arbete inte kretsat kring landsgränserna, och knyter ihop mitt arbete med denna del av tidigare forskning.

Lantto har även i samarbete med Ulf Mörkenstam skrivit en artikel vid namn "Sami rights and sami challenges" där de presenterar problematik och lösningsmodell för hanterandet av relationer med ursprungsbefolkningar och minoriteter i samhällen på ett mer generellt plan men ändå inriktat på Sveriges hantering av samefrågor. De visar på att diskriminering börjar redan vid definitionen av same, när de inte får definiera sig själva utan en "riktig" same är den som sysslar med renskötsel.⁵³ Lösningssmodellen de visar på innefattar självbestämmande, självdefinierande, en plattform att utgå från och ILO konventionen 169 verkar vara en bra startpunkt enligt dem, för att samerna sen ska få vetorätt om land, vatten, exploatering, de behöver en stärkt och ökad sametingsroll och mer extensiva kulturella rättigheter.⁵⁴ Där visas ett perspektiv som inte alltför ofta kommer fram, att diskriminering och missförhållanden för samerna inte bara kan ses genom huruvida de får rätt till renbetesmark eller inte, då rättigheterna är

---

⁵¹ Lantto, Patrik. Borders, Citizenship and Change. *Citizenship Studies* 14 no. 5 (2010) s.543-544.

⁵² Ibid. s.552-553.

⁵³ Lantto, Patrik och Mörkenstam, Ulf. Sami Rights and Sami Challenges. *Scandinavian Journal of History* 33 no. 1 (2008) s.32-34.

⁵⁴ Ibid. s.41-42.

knutna till samebyarna och renskötseln istället för varje individ som definierar sig som same.

Mer om ILO 169 har Anne Julie Semb och Hanne Hagtvedt Vik skrivit i en artikel som förvisso vänder sig mer till Norges situation men som visar på hur konventionen fungerar och hur det resoneras för att ratificera den, vilket kan ge en insikt till varför Sverige inte gjort det än. De menar på att faktumet att Norge var första landet att ratificera konventionen⁵⁵ hade mycket att göra med att de redan ansåg att de uppfyllde konventionens krav, även om landrättigheter där konventionen tryckte på rätten till ägarskap av de marker de traditionellt uppehållit sig på och brukat. Norge hade förvisso regler som liknade Sveriges regler om urminnes hävd, att de kunde få bruksrätt till marken men inte, som konventionen krävde, ägarskap.⁵⁶ Anne Julie Semb har även skrivit en egen artikel som behandlar konventionen, med inriktning på anledningen till att Norge var först med ratificeringen av den medan Finland och Sverige än inte har gjort det. Hon kommer även här fram till att en viktig punkt var Norges uppfattning om att de uppfyllde konventionen någorlunda, medan Sverige var medvetna om att de inte gjorde det då den springande punkten var ägandet av marken.⁵⁷ Kostnaden för ratificering ansågs alltså för hög, och stater verkar motvilliga till ratificering där de inte förväntar sig följa konventionen.⁵⁸

Ett samiskt perspektiv läggs till i forskningsläget av Irja Seurujärvi-Kari, en samisk forskare som skrivit om Antropologins diskriminerande effekt under lång tid⁵⁹ och även hon tar upp behovet av självdefinition hos minoriteter. Även hon pekar på problematiken med Sápmis uppdelning mellan fyra länder, samt förklarar det positiva med ILO konventionen där positiv diskriminering tillåts för förbättrade förhållanden för samerna.⁶⁰ Framgångar inom rättigheter för ursprungsbefolkningar som samerna härle-

---

⁵⁵ Hagtvedt Vik, Hanne och Semb, Anne Julie. Who Owns the Land? Norway, the Sami and the ILO Indigenous and Tribal Peoples Convention. *International Journal on Minority and Group Rights* 20 no. 4. (2013) s.518.

⁵⁶ Ibid. s.548-549.

⁵⁷ Semb, Anne Julie. Why (not) Commit? Norway, Sweden and Finland and the ILO Convention 169. *Nordic Journal of Human Rights* 30 no. 2. (2012) s.133.

⁵⁸ Ibid. s.146.

⁵⁹ Seurujärvi-Kari, Irja. 'We are no longer prepared to be silent' The Making of Sami Indigenous Identity in an International Context. *Suomen Antropologi: Journal of the Finnish Anthropology Society* 35 no. 4 (2010) s.6.

⁶⁰ Ibid. s.9, 14.

der hon starkt till solidariteten mellan ursprungsbefolkningar och samarbetet med internationella forum, och ser positivt på att aktivismen återupplivas kulturerna.⁶¹

Vad gäller Svensk rätt har Christina Allard skrivit om den svenska modellen urminnes hävd, vilken är vad renskötselrätten enligt rennäringslagen grundas i och även en omtvistad punkt i de rättsfall jag arbetat med. Det är ett mångdisciplinärt institut, med moment från folkrätt, civilrätt, förvaltningsrätt, rättshistoria och konstitutionell rätt.⁶² Hon menar att om urminnes hävd tillämpas på rennäringslagen på samma sätt som vanliga användningsområden riskerar man att, istället för att stärka samers rätt i enlighet med vad syftet var med användandet av urminnes hävd i lagstiftningen år 1993, paradoxalt nog istället försvaga samisk rätt.⁶³ Renskötselrätten är grundad i urminnes hävd eftersom den ytterst är oberoende av lagstiftning för sin giltighet, och renskötseln har så speciell karaktär att man i både lagstiftares och domstolars arbete borde anpassa och ha friare bedömningar. Hon påpekar också att rättsutvecklingen i Norge och Finland är mer positiv än i Sverige, och att det skulle gynna Sverige att titta mer på deras förhållningssätt.⁶⁴

Till forskningsläget hoppas jag kunna bidra med en infallsvinkel som kan knytas ihop med övriga forskningsläget genom att titta på både mänskliga rättigheter, konsekvenser av juridiken och lite historia, men som ändå kan bidra med något nytt genom att skapa en jämförande bild av rättsfallen i fråga.

---

⁶¹ Ibid. s.21.

⁶² Allard, Christina. Urminnes hävd som förklaringsmodell för uppkomst av samiska rättigheter och dess tillämpning. Ur *Forskningsutmaningar för fastighetsrätten – en antologi*, Brattström, Margareta & Strömberg, Peter (red.), s.9-64. Uppsala: Iustus: Institutet för fastighetsrättslig forskning vid Uppsala universitet, 2010. s.10.

⁶³ Ibid. s.58.

⁶⁴ Ibid. s.59-60.

4 Rättsfallen

4.1 Nordmalingsmålet: Tingsrätt, Hovrätt och Högsta Domstolen

4.1.1 Begreppet ”Trakt”

Samebyarna argumenterar för att begreppet ”trakt” som används i rennäringslagen, men där ej definieras, bör förstås i ljuset av vad begreppet syftar till att reglera, nämligen vinterbete med ren. Därmed, menar samebyarna, måste trakt definieras av vad som är ett område hävdad för renbete, och då vinterbete styrs av klimatet på så sätt att det finns ordinärt- och reservbete för vanliga år respektive år med sämre väderförhållanden, så bör trakten för vinterbete vara -ett stort område som korrelerar med vinterbetets vidsträckthet i och med att det bör omfatta även reservbetesmarkerna.⁶⁵ Samebyarna påpekar även att i förarbetena till rennäringslagen kan man utläsa att hela län kan utgöra en trakt, och att man därför kan använda Västerbottens län som utgångspunkt.⁶⁶

Fastighetsägarna menar däremot att trakt är ett snävare begrepp och ska förstås mot bakgrund av den civilrättsliga verkan som passivitet från markägarnas sida skulle ha enligt 15kap 4§ gamla jordabalken. En trakt i rennäringslagens mening bör därmed, enligt fastighetsägarna, motsvara storleken och indelningen av skifteslagen. De argumenterar även för att begreppet trakt inte kan motsvara ett helt län, i och med att Länsstyrelsen Västerbotten år 1914 angående skydd för rennäringen bestämde att traktens hundar skulle hållas kopplade, och fastighetsägarna menar att detta inte kan gälla alla hundar i länet.⁶⁷

Tingsrätten bedömer att trakt ska förstås som ett geografiskt område med någon för området gemensam egenskap. Det kan inte anses motsvara skifteslag, socken eller annan indelning som är fastighetsrättslig eller administrativ.⁶⁸

---

⁶⁵ Dom 2006-01-20 mål nr T1733-98 +T2081-05 Umeå Tingsrätt (i Högsta Domstol T 4028-07) s.15-17.

⁶⁶ Ibid. s.17.

⁶⁷ Ibid. s.23.

⁶⁸ Ibid. s.131-132.

4.1.2 Begreppet ”Renskötsel”

Renskötsel bör enligt samebyarna betyda allt arbete som ingår i att samerna följer renarna från kalvning till slakt, vilket innebär att förekomsten av ren på en fastighet, både bete och drivande på flyttlederna, bör kunna grunda renskötselrätt. Att hålla enstaka tamren inom egen fastighet är dock ej renskötsel enligt samebyarna.⁶⁹ All bedriven renskötsel kan tillgodoräknas.⁷⁰

Fastighetsägarna menar att renskötsel är ett elastiskt begrepp och att annan skötsel än sån som bedrivits så pass att rätten uppkommit inte kan tillgodoräknas, alltså kan rätten enbart hävdas på samma slags skötsel. De argumenterar även för att drivning inte är hävdgrundande renskötsel. Ej heller lagstridigt utövad renskötsel kan vara hävdgrundande, och enligt deras tolkning av författningarna 1723, 1748 och 1757 var samerna förbjudna att vistas med sina renar utanför lappmarkerna på 1700- och 1800-talen.⁷¹

Tingsrätten bedömer att begreppet renskötsel i rennäringslagen måste mena det som faktiskt bedrivs, gällande vinterbete innefattas alltså alla åtgärder som krävs för att utöva det, sedvanerätten är inte delad mellan flyttleder och betesmarker.⁷² Angående de författningar som fastighetsägarna hänvisade till så bedömer tingsrätten att förarbetena inte säger att de har betydelse för sedvanerättsfrågan. De har ej heller hindrat vinterrenskötsel utanför lappmarkerna på enskilt ägt mark, och därför finner tingsrätten att renskötsel som utövats även under den tiden kan tillgodoräknas.⁷³

4.1.3 ”Av Ålder” & ”Bevisbörda och -krav”

Samebyarna hävdar att det med avsaknaden av urminnes hävd i nya jordabalken inte menades att urminnes hävd ej kan upparbetas efter den trätt i kraft.⁷⁴

Samebyarna menar även att reglerna om urminnes hävd enligt gamla jordabalken och övergångsreglerna till nya jordabalken inte direkt är tillämpliga på tvister under rennäringslagen. Den ger snarast direktiv om vad parten med bevisbörda har att åberopa, och att 90 år eller två generationer kan fungera som utgångspunkt. De menar att bevisbördan

---

⁶⁹ T 1733-98. s.18.

⁷⁰ Ibid. s.57.

⁷¹ Ibid. s.25.

⁷² Ibid. s.132.

⁷³ Ibid. s.133-134.

⁷⁴ Ibid. s.19-20.

ska läggas enligt gamla jordabalken.⁷⁵ Bevisen kan enligt samebyarna även innefatta närliggande dokumenteringar, om än de inte är på de marker som målet gäller, eftersom att förändringar i till exempel vädret påverkar och förändrar renskötseln.⁷⁶

Fastighetsägarna menar att begreppet av ålder ska förstås i enlighet med gamla jordabalkens regleringar, 90 år utan längre uppehåll och att utövandet ska vara obestridd för att vara rättsgrundande. De menar även att eftersom urminnes hävd saknas i nya jordabalken så kan inte rätt grundas efter den inträtt.⁷⁷

Det visades att det inte framkom några anteckningar i byhandlingar inom Nordmaling om avgifter för renskötsel, periodvis fann man ej heller tvister. Fastighetsägarna vill mena att detta tyder på att renskötsel inte förekommit, men tingsrätten bedömer att det kan ha andra orsaker och därmed styrker de samebyarnas ståndpunkt⁷⁸ att avsaknad av belägg inte innebär avsaknad av renskötsel.⁷⁹

Tingsrätten bedömer att förarbetena till 1886 och 1898 års renbeteslagar, vilka samebyarna åberopat och fastighetsägarna bestritt, visar att vinterförflyttningar skett ner till havet i Västerbottens län.⁸⁰ Tidigare har tingsrätten hävdats att sedvanerätten inte är uppdelad utan att både flyttleder och betesmarker tillgodoräknas i samma rättighetsgrundande.⁸¹

Tingsrätten bedömer att förarbetena till 1928 års renbeteslag visar att kommittén går så långt att de säger att sedvanerätt finns i hela Västerbottens län. Fastighetsägarna menar att i de intervjuer och undersökningar som kommittén grundar sitt uttalande har inte markägare utan enbart samer fått komma till tals, tingsrätten menar att detta inte är sant och att samebyarna inte i det beviskrav som åligger dem kan krävas göra en bättre undersökning än kommittén gjorde.⁸²

Tingsrätten bedömer att det inte finns skäl att anse att Nordmaling avviker från övriga länet och att förhållandena för vinterrenskötsel är bra och kan antas var bra under 1800-talet och därmed troligt att det inte var undantagna områden från övriga länet vad gäller

---

⁷⁵ T 1733-98. s.20-22.

⁷⁶ Ibid. s.22.

⁷⁷ Ibid. s.26.

⁷⁸ Ibid. s.22.

⁷⁹ Ibid. s.135.

⁸⁰ Ibid. s.136.

⁸¹ Ibid. s.132.

⁸² Ibid. s.137.

renskötsel.⁸³ Tingsrätten bedömer därmed att det är visat att sedvanerätt till vinterbete förelåg år 1928 i och med renbeteslagen, inom trakter som omfattar fastighetsägarnas marker. Därför spelar det för målet ingen roll huruvida sedvanerätt kan vinnas efter ikraftträdandet av nya jordabalken år 1972. Den renskötsel som fastighetsägarna medgett har förekommit efter 1928 må inte vara så omfattande eller under sådana förhållanden att det kanske kunnat grunda sedvanerätt, men väl så pass att det bevarat den redan vunna rätten. Därmed bedömer tingsrätten att samebyarna har sedvanerätt till vinterbete på fastighetsägarnas marker.⁸⁴

Hovrätten bedömer på väsentligen samma bevisning⁸⁵, grunder och i huvudsak samma omständigheter som i tingsrätten.⁸⁶ Hovrättens skäl inleds med några övergripande reflektioner angående förändringar som skett över tid inom både renskötseln och skogsbruket, de ställer frågan om i vilken mån förändringarna ställer nya krav på den lagstiftande och verkställande makten, samt vad det innebär för domstolarna när inte nämnda makter lever upp till dessa krav.⁸⁷

Hovrätten förklarar att frågan om hur rennäringen bedrev i Västerbotten mot 1800-talets slut kanske ej klarlagts helt, men de finner att det är tydligt att den tiden innebar en brytpunkt i rennäringen, bland annat genom att lappskattelandssystemet lades ner och vad gället målet så användes kustlandet i Nordmaling främst under så kallade flenår. Renskötseln inkräktade inte på skogsbruket och markägarnas boskap betade somrar medan renarna beta vintertid, vilket ledde till att renskötseln var relativt okontroversiell. Den var också mer småskalig än idag, och även mer stationär. Dessa förhållanden sträckte sig ända fram till 1930-talet, när omflyttningar av samer från Norrbotten innebar en mer extensiv renskötsel med färre renföretagare men större hjordar.⁸⁸

Dock användes Nordmalings kustland även under denna tid främst vid flenår, under en period upphörde också användandet på grund av ett minskat renantal till följd av några svåra år.⁸⁹

Hovrätten finner att tiden under och efter andra världskriget var dåligt dokumenterad. 1950- och 1960-talen innebar en drastisk förändring ibland annat infrastrukturen, i och

---

⁸³ T 1733-98. s.137-138.

⁸⁴ Ibid. s.139.

⁸⁵ Dom 2007-09-19 mål nr. T 155-06 Hovrätten för Övre Norrland (i Högsta Domstol T 4028-07) s.19.

⁸⁶ Ibid. s.8.

⁸⁷ Ibid. s.20-21.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Ibid.

med extensiv utbyggnad av vägnät och ökad trafik. De senaste årtiondena har nu trafiken utvecklats än mer och i samband med det även säkerhetsaspekter såsom viltstängsel, vilka än mer har bidragit till en större barriäreffekt av vägar och järnvägar. Även dagens byggnad av Botniabanan har förändrat förhållandena i Nordmalings kustland.⁹⁰ Skogsbruket förändrades under 50- och 60-talen kraftigt, med avverkning av större och sammanhängande ytor, samt övergången från transporter via flottning till järnvägs-transport och transporter på väg. Detta tillsammans med vattenkraftsutbyggnaden innebär stora hinder för bete och flyttningsvägar, bland annat i älv- och sjöstråk.⁹¹ Slutet av 60-talet blev startskottet för första rentransporterna med lastbil, vilket har tilltagit efterhand, och innebär givetvis en förändring i var vinterbetet förläggs. Även andra motoriseringar har sedan dess skett inom renskötseln, snöskotrar, terrängmotorcyklar och helikoptrar har börjat användas. Möjligheten till att arbetspendla innebär också att samerna och den bofasta befolkningen i mindre utsträckning kommit i kontakt med varandra naturligt.⁹²

Sammantaget har alltså rennäringen förändrats från ett småskaligt bruk som snarast var hantverksmässigt till en storskalig, mekaniserad produktion. Detta har lett till andra krav på marktillgång och infrastruktur, än om det fortfarande är så att rensens behov och vädret är avgörande.⁹³

Nordmalings struktur och den bofasta befolkningen har även den förändrats över tid, och gått från en relativt tät befolkad landsbygd med ett obetydligt kommuncentrum till en åldrande landsbygd med sviktande servicenäringar och en centralort som blivit en tätort. Jordbruken har blivit färre och minskat i betydelse, skogsbetet har helt slutat. Idag är istället skogsbruk allt viktigare och den näring som dominerar på landsbygden. Det har skett förändringar i brukningsmetod och val av plantor, nyplanteringar är också känsligare för mekaniska skador.⁹⁴

Hovrätten påpekar dock att frågan om ifall modern renskötsel skadar skogen varken är vad som prövas eller har betydelse för målet.⁹⁵

---

⁹⁰ T 155-06 s.23.

⁹¹ Ibid. s.22.

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid. s.23.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid. s.24.

Mekaniseringen i skogsbruket skedde tidigare än i rennäringen, dock var det ändå först under andra delen av 1900-talet som normen blev storbruk. Dagens brukningsmetod tar dessutom tillvara på grot, hyggesplöjer och skogsgödselar, vilket har ändrat möjligheterna för renskötelsen. Jord- och skogsbruket har därmed haft liknande utveckling som rennäringen.

Nyttjandet med ren av markerna i Nordmaling har förändrats över tid, ökat i omfattning och sker numera fler vintrar än tidigare. Renskötelsrätten är dock absolut konstaterar Hovrätten, det görs alltså inga skillnader på olika former eller nyttjandegrunder. Hovrätten menar dock att man bör ställa sig frågan om begränsat nyttjande kan ge rätt till ett helt förändrat och mer extensivt nyttjande.⁹⁶

Renskötelsrätten är civilrättslig men den regleras och begränsas även av näringsrätt, samt miljö rätt som alla näringar. Hovrätten menar att näringen måste kunna förändras inom näringsrättens ramar. De konstaterar även att deras uppgift bara är att avgöra huruvida samerna har rätt att bedriva renskötelse på fastighetsägarnas marker, och inte göra bedömningar angående förändringarna.⁹⁷

Olika former av exploatering av mark, såsom skogsbruksåtgärder, gruvindustri, vattenkraft, vindkraft, grus- och stentäkter, väg- och järnvägsutbyggnad, telemaster, bilprovsningsanläggningar, turistanläggningar, jakt- och fisketurism och utbyggnad av tätorter, har alltså begränsat och försvårat för rennäringen.⁹⁸ Däremot utnyttjar även renskötande samer möjligheter i dagens samhälle, som exempelvis kommunikation och konsumtion, och därför måste de inom rimliga gränser även tåla samhällsutvecklingens avigsidor.⁹⁹

Betestillgången främst vad gäller vinterbete är en nyckelresurs för rennäringen och bortfall av sådana områden innebär att renantalet måste begränsas, vilket staten insåg tidigt och därmed sattes renantalsbegränsningar tidigt inom olika samebyar. Nya tider innebär dock att det är mer flexibelt och statlig tillsyn begränsas. Utvecklingen i Nordmaling kan vara en illustration av hur exploatering tvingat fram förändring och sökandet efter nya områden eller nytt sätt att nyttja olika områden.¹⁰⁰

---

⁹⁶ T 155-06 s.24.

⁹⁷ Ibid. s.25.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Ibid. s.26.

¹⁰⁰ Ibid.

Begränsade resurser med flera olika intressenter innebär ibland att intressena är oförenliga, samhället måste då hitta ett system för att hantera detta på bästa sätt. När det kommer till renskötseln och dess förhållande till andra intressen anser dock Hovrätten att den lagstiftande och verkställande makten gått åt andra hållet och ju större problemen blivit desto mer har de ignorerats eller förpassats till utredningar. Därför är lagstiftningen formellt tillämplig men tar inte hänsyn till de olika intressena på ett balanserat och genomtänkt sätt. Detta är till nackdel för både rennäringen och övriga samhället.¹⁰¹

Vilken är då domstolarnas roll, är frågan som Hovrätten ställer sig. När det kommer till ett ofullständigt regelverk finns större utrymme för domstolarna att göra tolkningar. De får då en normgivande roll som de normalt ej ska ha, tillämpningen av lagverket blir ett politiskt ställningstagande. Hovrätten påpekar därför att de genom sin tolkning och sitt försök att finna en rimlig och långsiktigt hållbar linje ”agerar i syftet att skapa rätt”.¹⁰²

Hovrättens bedömning inleds med att de påpekar att tre begrepp är nödvändigt för dem att reda ut, nämligen: urminnes hävd såsom det används i rennärlagslagen, trakt och renskötsel. De bedömer att urminnes hävd i rennärlagslagen innebär att tillämpligheten prövas av domstol enligt allmän lag, alltså gamla jordabalkens bestämmelser om kraven för urminnes hävd.¹⁰³ Först år 1993 togs dock begreppet upp i rennärlagslagen¹⁰⁴, vilket var efter nya jordabalkens ikraftträdande, och detta gjordes enligt hovrätten av främst två anledningar: att Högsta Domstolen i skattefjällsmålet bedömt att renskötsel bygger på urminnes hävd, och regeringen ville bygga vidare på detta. Samt att regeringen i lagstiftningen ville framhålla det ursprungliga i behovet av skydd för samers bruksrätt. I propositionen hänvisas tillbaka till Skattefjällsdomen och eftersom den bygger på urminnes hävd, gamla jordabalken, behövs ingen hänvisning i rennärlagslagen till gamla jordabalken specifikt.¹⁰⁵ Hovrätten bedömer dock att det finns vissa skillnader mellan Rennärlagslagens respektive gamla jordabalkens version av urminnes hävd, då den senare främst gäller bestämda områden medan Rennärlagslagen utgår från

---

¹⁰¹ T 155-06. s.26.

¹⁰² Ibid. s.27.

¹⁰³ Ibid. s.28.

¹⁰⁴ Ibid. s.29.

¹⁰⁵ Ibid. s.30.

begreppet ”trakt” för att avgöra området. Det kan dock definierat till vissa fastigheter, vilket det här målet är bevis på.¹⁰⁶

Hovrätten bedömer att kvalifikationstiden bör innebära en utgångspunkt på 90 år, men att rennäringens speciella karaktär gör att det inte bör fastställas mer. Hänsyn måste även tas till hur ofta markerna nyttjats och den bevisning som finns i målet.¹⁰⁷ Vad gäller kontinuiteten anser Hovrätten att det ej kan krävas att det nyttjats varje vinter, då många faktorer är av betydelse och man snarast bör beakta skälen till varför samerna ej uppehållit sig med sina renar där. Ganska långa uppehåll kan behöva accepteras.¹⁰⁸ Eventuellt upphörande av rätten skulle enligt Hovrätten kräva att uppehållen visar att samerna hade för avsikt att avstå från rätten, vilket gör det till en bevisfråga.¹⁰⁹ Bevisbördan för att bevisa eventuell sedvanerätt faller på samebyarna, medan bevisbördan för att visa att sedvanan har upphört faller på fastighetsägarna. Hovrätten påpekar även att det ej kan finnas krav på så omfattande bevisning från samebyarnas sida när det gäller att visa på förhållanden mycket långt bak i tiden.¹¹⁰

Fastighetsägarna har hävdade att vinterbetet varit ifrågasatt, genom att hundar jagat iväg renar från markerna, men Hovrätten menar att detta, och att inget nämns i det återopade lappfogdeprotokollet om vad för åsikt markägarna hade om renbetet¹¹¹, inte möter upp Hovrättens krav på att missnöjet ska ha visats någorlunda tydligt. Utöver detta finns heller inga uppgifter om att renbetet skulle ha ifrågasatts, och därför anser Hovrätten att rätten utövats okvalt.¹¹² Hovrätten håller med om tingsrättens bedömning att sedvanerätten inte kan delas upp, både flyttleder och betesområden kan alltså kvalificera sedvanerätt.¹¹³

Bedömningen av bevis inleds med ett konstaterande att Nordmaling främst utnyttjats under flenår.¹¹⁴ Nordmalings kommun täcker en yta på 3x4 mil, vilket Hovrätten anser vara ett relativt begränsat område. Den renskötsel som skett i Nordmalingsområdet har krävt ett område lika stort som Nordmalings kommun, på grund av hur areal-

---

¹⁰⁶ T 155-06. s.30.

¹⁰⁷ Ibid. s.31.

¹⁰⁸ Ibid. s.31-32.

¹⁰⁹ Ibid. s.33.

¹¹⁰ Ibid. s.34.

¹¹¹ Ibid. s.37.

¹¹² Ibid. s.34.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid. s.35.

krävande näringen är.¹¹⁵ Hovrätten finner ej att det funnits några avtal mellan samer och bofasta vilka kunnat innebära att betet inte var sedvanegrundande, utan den betalning som skett i form av renkött har främst varit för logi eller andra förnödenheter och utan avtal.¹¹⁶

Under 1700-talet finner inte Hovrätten att det är bevisat att renskötsel förekommit tillräckligt för att grunda sedvanerätt.¹¹⁷ Under tiden 1800-1928 tas först upp 1882 års lappkommittés uttalande om att renar från Ranbyns och Grans samebyar i december drar sig ned mot kusten, ibland ända ner till havet. Förslaget lappkommittén utformade berättar att många samer gick ner med sina renar inom det norrländska kustlandet, inte enligt lagstadgad rätt utan av ålder och sedvana.¹¹⁸ Vissa ledamöter i Högsta Domstolen motsatte sig detta och menade att sedvanan ej bör upphöjas till lag då det skulle kränka de bofastas rätt.¹¹⁹ Därför uttalade sig Departementschefen och hävdade att samernas sedvana utförts sen uråldrig tid, och att utövandet varit okvalt. Det har inte bara varit ett tålt intrång utan en rätt trots avsaknad av uttryckligt lagstadgande. Departementschefen bedömer att gamla jordabalkens krav för urminnes hävd blivit uppfyllda, och menar att rätten kräver lika skydd som äganderätten, och att rätten ej får åsidosättas.¹²⁰ Detta tillsammans med 1886 års renbeteslags utformning, som innebar att sedvana ej kunde upparbetas efter 1886, tolkar Hovrätten som att sedvanerätten redan fanns, i Västerbottens kustland.¹²¹

Fastighetsägarna menar att eftersom Nordmaling aldrig nämns explicit och författningar under 1700-talet skulle utgjort ett hinder för att utöva renskötsel där i kustlandet så är Nordmaling undantaget detta.¹²² Hovrätten menar dock att det har visats att renskötsel förekommit i anslutning till, och norr om Nordmaling och att det inte finns anledningar att tro att något speciellt hindrade renbete i just Nordmaling.¹²³

---

¹¹⁵ T 155-06. s.35, 37.

¹¹⁶ Ibid. s.37.

¹¹⁷ Ibid. s.38.

¹¹⁸ Ibid. s.38-39.

¹¹⁹ Ibid. s.39.

¹²⁰ Ibid. s.40.

¹²¹ Ibid. s.39-40.

¹²² Ibid. s.41.

¹²³ Ibid.

Efter år 1886 kom däremot invändningar mot sedvanerätten, i samband också med oordning i renskötseln som innebar problem med kvarlämnade renar i Västerbottens kustland, oredan ska ha skapats av att lappskatteländen försvann.¹²⁴

Renbetesdelegationens undersökningar från 1912 och 1913 innefattade ett antal intervjuer med samer angående renskötseln och vilka marker de besökte, vilka fastighetsägarna menar var för unga och därmed enbart skildrade nutidsbeskrivningar av renskötseln, dessutom menar fastighetsägarna att samerna hade anledning att överdriva i sina berättelser.¹²⁵ Hovrätten påpekar dock att flertalet samer var i 60-årsåldern och även deras ordaval påkar på att det inte rörde sig om nutidsbeskrivningar utan att deras berättelser måste anses gälla även sent 1800-tal. Beskrivningarna säger att samer använt större delen av Nordmalings kommun i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. De finner ingen anledning att misstro uppgifterna.¹²⁶

1919 års lappkommitté genomförde en historisk genomgång av de tidigare utredningarna, fastighetsägarna menar att deras slutsatser påverkats av att de inte gjorde egna resor till Nordmaling utan hänvisar till intervjuerna, vilka markägarna inte fick komma till tals i. Hovrätten tar däremot istället fasta på att sakkunnige Lennart Lundmark vittnade om att det i kommittén fanns en riksdagsledamot, Johan Rehn, som var uppvuxen i Hissjö och representerade jordbrukarnas intressen. Han ska även ha deltagit i möten mellan samer och bofasta. 1919 års kommitté kom till slutsatsen att det förelåg en sedvanerätt i hela Västerbottens län, och när förslaget skickades invände tre kommuner, inklusive Nordmaling. Däremot invände inte Nordmaling mot vinterbetesrätten, utan emot att samerna inte behövde ersätta skador på skogen. Förslaget behandlades av regeringen år 1924 men drogs tillbaka på grund av invändningar mot teknikaliteter, en proposition lades fram år 1928, vilken grundade 1928 års renbeteslag, med hela 1919 års kommittés material inkluderat.¹²⁷

Hovrätten påpekar även att i SOU 1923:51 framkom att ”Vad angår Västerbottens och Västernorrlands län torde kunna sägas at sedvanerätten omfattar länen i deras helhet”.¹²⁸ Hovrätten menar att kommittéernas arbeten och uttalanden av departementschefen visar att det när 1928 års renbeteslag antogs redan förelåg en sedvanerätt i

---

¹²⁴ T 155-06. s.41-43.

¹²⁵ Ibid. s.43-44.

¹²⁶ Ibid. s.44.

¹²⁷ Ibid. s.48.

¹²⁸ Ibid. s.49.

hela länet och att Nordmaling inte är undantag, och därför kvittar det huruvida sedvanerätt kan uppärbetas eller inte efter ikraftträdandet av nya jordabalken år 1972.¹²⁹

Därefter kvarstår frågan om huruvida rätten består eller har upphört och hovrätten påpekar att vittnen berättat att det förekommit vissa uppehåll, exempelvis på 50-talet, men att det då var milda vintrar och det förelåg inget behov av att använda sig av de aktuella markerna.¹³⁰ Byordningar från 1946, vilka fastställdes av Länsstyrelsen, beskrev samebyarnas betesområden. Gällande Rans och, dåvarande, Umebyns samebyar nämns Nordmaling i byordningarna, och vad gäller Vilhelmina Norra sameby nämns Grundsunda, vilket gränsar till Nordmaling. Fastighetsägarna fick emellertid inte uttala sig innan fastställandet av byordningarna, men hovrätten bedömer ändå att byordningarna visar på vilken uppfattning som fanns om samernas rätt till vinterrenskötsel där.¹³¹ Göran Lundvall, som arbetat på Länsstyrelsen och Lantbruksnämnden med rennäring-frågor, vittnar om att han aldrig ifrågasatt att rätten gällt ända ner till kusten, och att han uppfattat det som okvalt. Lars-Göran Brandt, som arbetat på Lantbruksnämnden, berättar att i arbetet har de utgått från 1946 års byordning och att han varit mycket fast övertygad om att rätten gäller och har gällt hela länet, samt att den varit regelbundet nyttjad.¹³² Hovrätten bedömer därmed att samerna ej har avstått från sin rätt, då svårigheter att använda marken på grund av ingrepp på mark eller naturmässiga hinder inte leder till upphörande, så uppehållen har ej visat en avsikt att avstå från rätten. Därmed består rätten.¹³³

Sammanfattningsvis bedömer alltså hovrätten att det föreligger en på urminnes hävd grundad sedvanerätt till vinterbete i de aktuella områdena, vilken var förvärvad senast i samband med antagandet av 1928 års renbeteslag och sedan dess inte har upphört. De fastställer därmed tingsrättens domslut.¹³⁴

Inför högsta domstolens bedömning har Rans sameby förklarat att de inte använder markerna i målet, Umbyns och Vapstens samebyar har förklarat att vissa fastigheter i målet inte används av dem.¹³⁵

---

¹²⁹ T 155-06. s.51.

¹³⁰ Ibid. s.51-52.

¹³¹ Ibid. s.52.

¹³² Ibid. s.53.

¹³³ Ibid. s.53-54.

¹³⁴ Ibid. s.54.

¹³⁵ Dom 2011-04-27 mål nr T 4028-07 Högsta Domstolen. s.11.

Samebyarna menar att sedvanerättens grundande på urminnes hävd främst har syftet att klargöra rättens ursprung för att säkerställa näringens ställning och trygghet, upplysningen om detta ger i övrigt inget för frågan i målet. Begreppen av ålder och av gammal sedvana bör anses synonyma men ges ingen mer specifik förklaring. Det finns alltså enligt samebyarna ingen lag om att reglerna i gamla jordabalken för urminnes hävd måste uppfyllas, då hänvisningen till dessa enbart handlar om bevisningen, och detta var innan dagens princip om fri bevisprövning.¹³⁶ Den tillämpliga regleringen anser därför samebyarna vara 3§ Rennäringslagen, och däri begreppet av ålder, frågan är alltså vilka marker samerna använt av ålder. Som vägledning fungerar regleringen för urminnes hävd, om 90 år men det måste vara frågan om en friare bedömning i och med renskötelsens särdrag. Samebyarna menar även att då det är en kollektiv rätt så är alla samers utövande rättsgrundande, och all sorts renskötsel kan upparbeta rätten, trots att skötseln förändrats. Däremot kan det inte förändrats så pass att det innebär betydligt mer skada och olägenhet för fastighetsägarna.¹³⁷ En bra utgångspunkt är att utövandet ska vara väl etablerat och godtaget, i likhet med reglerna för urminnes hävd, 90 år kan fungera som utgångspunkt, och det bör vara någorlunda återkommande men med renskötselns natur i beaktning. Eftersom att reglerna om urminnes hävd enligt övergångsbestämmelserna till nya jordabalken inte är direkt relevanta kan rätten upparbetas även efter nya jordabalkens ikraftträdande.¹³⁸ Rätten kan inte upphöra annat än om fastighetsägarna kan bevisa samernas avsikt att avstå från den. Yttre påverkan kan inte leda till upphörande.¹³⁹

Begreppet trakt definieras olika av samebyarna och fastighetsägarna, samebyarna menar att det gäller vidsträckta områden, medan fastighetsägarna menar att det är snävt begränsat. I allmänt språkbruk finns ingen definition menar hovrätten, ingen koppling till fastighetsbildning eller administrativ indelning, och det har heller inte kommenterats i förarbetena till lagstiftningen. Det som får vägleda är alltså bevisningen om vilka områden som faktiskt använts, med beaktande av hur de använts.¹⁴⁰

Renskötseln har enligt samebyarna vissa särdrag, bland annat att antalet renar varierar cykliskt på grund av yttre faktorer¹⁴¹, fjällrenskötseln innebär flyttningar vilka under

---

¹³⁶ Ibid. s.11-13.

¹³⁷ Ibid. s.13-14.

¹³⁸ Ibid. s.14.

¹³⁹ Ibid. s.15.

¹⁴⁰ T 4028-07. s.17-18.

¹⁴¹ Ibid. s.18.

mitten av 1900-talet följdes till fots men numera per snöskoter, terrängmotorcykel, helikopter eller lastbilstransporter förbi hinder i terräng, med hjälpmedel som GPS, mobiltelefon och internet. Vad som avgörande påverkar betesplatser är dock födan, vajornas kalvningsplatser, hinder i form av vägar och järnvägar, men främst vädret vilket kräver ordinärt bete vid normala vinterförhållanden och reservbete för svåra vintrar. Renarna flyttas dock aldrig längre än nödvändigt, då det är ett energikrävande åtagande.¹⁴²

Hovrättens bedömning inleds med att konstatera att slutsatsen i lagstiftningsärendena vilka tingsrätten och hovrätten granskat var att det finns stöd för att sedvana var grundad 1886. Det säger däremot inte om det gällde hela kustlandet men precis som hovrätten konstaterade finner inte heller högsta domstolen anledning att anta att Nordmaling var ett undantag.¹⁴³

Haars karta, vilken fastighetsägarna tolkar som att de dragna linjerna representerar flyttlederna medan samebyarna tolkar dem som gränser mellan samebyarna kan enligt högsta domstolen inte ges betydelse då ingen teckenförklaring finns.¹⁴⁴

1895 års lapplagskommitté, vilken utvärderade 1886 års renbeteslag, visar i sin utredning att samerna när så behövdes gick ända ner till havet. Rätten ansågs okvald, och kommittén föreslog ingen förändring, så 1898 års renbeteslag utformades i princip likadant, och sedvanan kan antas ha gällt ända ner till havet. Här finner högsta domstolen även uttryckligen stöd för att Nordmaling använts till vinterbetesmarker.¹⁴⁵ De bedömer utredningen med intervjuer år 1912 och 1913 på samma sätt som hovrätten, då 1919 års lappkommittés betänkande gällde sedvanerätt i hela Västerbottens län. Högsta domstolen finner det tillförlitligt än om det skulle vara så som fastighetsägarna hävdar att de inte skulle kommit till tals eller att kommittén ej besökt Nordmaling.¹⁴⁶ Högsta domstolen bedömer att det finns ett starkt stöd för sedvana redan innan 1886, vilket 1900-talets början bekräftar enligt intervjuerna där högsta domstolen bedömer, likt hovrätten, att intervjusvaren inte var nutidsberättelser utan även gällde slutet av 1800-talet.¹⁴⁷

---

¹⁴² Ibid. s.19.

¹⁴³ Ibid. s.22.

¹⁴⁴ Ibid. s.22-23.

¹⁴⁵ Ibid. s.23-24.

¹⁴⁶ T 4028-07 s.25.

¹⁴⁷ Ibid.

Författningarna som fastighetsägarna åberopat gällde enligt Lennart Lundmark inte renskötande samer, och högsta domstolen bedömer, likt tingsrätten, att eftersom författningarna inte behandlades i renbeteslagarnas förarbeten så kan de inte ha ansetts vara av vikt för sedvanerätten. Dessutom förhindrade de inte att renskötsel ändå förekom.¹⁴⁸ Fastighetsägarna menar också att avsaknaden av tvister är ett bevis för att ingen renskötsel förekom, högsta domstolen menar dock att det lika gärna kan ha varit så att sedvanerätten ansågs godkänd som inga tvister förekom. Därför är slutsatser e silentio inte tillräckliga som bevis.¹⁴⁹ Utredningen i målet har enligt högsta domstolen visat att det inte finns stöd för fastighetsägarnas påståenden om att renskötsel i Nordmaling endast skett mot betalning, eller att renskötseln mött protester från de bofasta. Vissa av deras vittnen framför även att de inte fått höra något om renskötsel på markerna från sina anförvanter, men detta anser inte högsta domstolen vara motsägende emot andra uppgifter om att renar förekommit på olika marker.¹⁵⁰

Det är därmed visat enligt högsta domstolen att det 1886 fanns en sedvanerätt till vinterbete i Nordmaling, och det finns stöd för orter i Nordmalings omnejd. Renskötsel är arealkrävande och områdena måste anses varit vidsträckta och fastighetsägarnas marker kan alla antas ha innefattats i sedvanerätten. Fastighetsägarna menar att rätten upphört, men det uppehåll som de visat mellan 1930 till 1966 kan inte visa att samerna hade för avsikt att avsäga sig rättigheten, och därmed anser högsta domstolen att den består.¹⁵¹ Högsta domstolen fastställer därmed hovrättens domslut.¹⁵²

4.2 Härjedalsmålet: Tingsrätt & Hovrätt

4.2.1. Urminnes hävd

Samebyarna menar att urminnes hävd är en rättighet som kan hävdas oberoende av rennäringslagen. Fastighetsägarna menar att vinterbetesrätten är uttömmande reglerad i rennäringslagen och därför går det inte att hävda någon renbetesrätt utanför den. Och även om det skulle gå så har bete i de berörda markerna ej nyttjats i sådan omfattning

---

¹⁴⁸ Ibid. s.26.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Ibid. s.27.

¹⁵¹ Ibid. s.27-28.

¹⁵² Ibid. s.9.

och under så. Samebyarna menar att skattefjällsmålet visar att samers rätt till renbete grundas huvudsakligen i urminnes hävd. Fastighetsägarna menar att så inte är fallet utan att Skattefjällsmålet snarast kan anses visa att samernas rätt regleras uteslutande av den nya lagstiftningen 1886 och efterföljande renbetes- och rennäringslagar. I 1886 års renbeteslag används ordet ”hitintills” i och med under vilka omständigheter rättigheten kan grundas, detta ströks i 1898 års lag, samebyarna menar därför att det inte innebär att det enbart är fram till 1886 som renbetesrätt kan grundas. Detta bemöter fastighetsägarna under grunden ”Lagfäst Rätt”. Tingsrätten finner att förarbetena till renbeteslagar och rennäringslagen styrker att det är en fristående och självständig rätt, så att den kan hävdas utanför rennäringslagen. Därför tillåts samerna även åberopa tiden efter 1886 för att styrka urminnes hävd.¹⁵³ Ordet ”hitintills” i 1886 års renbeteslag ströks i 1898 års lag, samebyarna menar därför att det inte innebär att det enbart är fram till 1886 som renbetesrätt kan grundas. Detta bemöter fastighetsägarna under ”Lagfäst Rätt”.

Samebyarna menar att i princip kan hävd inte uppkomma efter 1972, men det är en bedömningsfråga för allmän rättstillämpning tillägger de, däremot kan kvalifikationstiden förlöpa efter 1972. Fastighetsägarna menar att 15 kap jordabalken säger att det inte finns någon på urminnes hävd grundad rätt till vinterbete i by och hemmansindelningen ingående mark. Hävd av allmänning är heller inte möjligt. Dessutom menar fastighetsägarna att det var i mitten av 1890 som samerna började använda rättigheter kollektivt i samebyarna, och att enskild utövande innan detta inte kan tillgodoräknas för samebyarnas kvalifikationstid. Fastighetsägarna hävdar att bevisningen för att urminnes hävd finns ligger hos samebyarna, de ska alltså bevisa att renbete förekommit på sådant vis och i minst 90 år att urminnes hävd kunnat uppstå, och eftersom urminnes hävd inte finns i nya jordabalken från 1972 så kan inte urminnes hävd uppkomma efter det, och enligt fastighetsägarna kan alltså inte kvalifikationstiden förlöpa efter detta heller. I förevarande fall menar alltså fastighetsägarna att ingen presumtion för urminnes hävd kan uppställas. Tingsrätten bedömer enligt beredningen till nya jordabalken att befintlig urminnes hävd inte berörs av den nya lagen men att nytt rättsförvärv inte är möjligt genom urminnes hävd efter inträdandet av nya jordabalken.¹⁵⁴ Tingsrätten menar även att det perioden 1500-1900 som redovisats inte kan bevisas att det förekommit vinterbete

---

¹⁵³ Dom 1996-02-21 mål nr T 88-90, T 70-91 & T 85-95 Svegs Tingsrätt (i Hovrätten för Nedre Norrland T 58-96) s.171-172. (OBS! Härefter i fotnot kallat T 88-90).

¹⁵⁴ T 88-90. s.172-173.

”efter gammal sedvana”,¹⁵⁵ och ej heller perioden 1900-1971 mer än vad som redovisats i lappfogdarnas protokoll och årsberättelser och att dessa visat att det skett på för målet relevanta marker först efter 1920 och utbretts efter detta.¹⁵⁶ Eftersom det för urminnes hävd krävs nittio år för att bevisa rätt så är den period då vinterbete förekommit på aktuella marker utanför renbetesfjällen för kort.

4.2.2. Lagfäst rätt genom renbetes- och rennäringslagar.

Samebyarna framför att genom dessa lagar är urminnes hävd lagfäst, eftersom att användandet av till exempel uttrycket ”av ålder” bör anses ha samma innebörd som urminnes hävd. De uttryck som använts och används i renbetes- och rennäringslagar har alltså innebörden att samernas rätt till renbete grundas på urminnes hävd och därigenom huvudsakligen lagfästs. De hänvisar till 3§ första stycket punkt 2 i rennäringslagen. Rennäringslagen säger där att renskötsel får bedrivas ”(...) inom sådana trakter utanför renbetesfjällen där renskötsel av ålder bedrivits (...)”¹⁵⁷. Fastighetsägarna menar att uttrycket ’av ålder’ ska tolkas som minst 90 år av okvalt nyttjande, som urminnes hävd enligt kap 15 gamla jordabalken, och att nyttjandet under upparbetningstiden inte får vara otillbörligt. Fastighetsägarna anser därmed för det första att något renbete inte skett i tillräcklig omfattning och tid, och det ringa nyttjande som skett har dessutom inte varit okvalt, för att sådan rätt ska ha uppkommit. De tillägger även här som i tidigare grund att ifall rätten uppkommit så har den upphört p.g.a. att uppehållen varit längre än ca 1/3 av upparbetningstiden d.v.s. ca 30år.¹⁵⁸ Tingsrätten menar att varken 1886 års eller 1898 års renbeteslag redogör för belägenheten av de trakter i övrigt som samer får uppehålla sig av ålder och inte heller 1928 års renbeteslag eller 1971 års rennäringslag visar var. Förarbetena till de senare säger dock att detta ska avgöras av domstol, och därmed hänvisar tingsrätten till ovanstående bedömning av grund att det bevisats förekomma vinterbete på de för målet relevanta markerna under för kort tid för att samerna ska kunna göra anspråk på sådan rätt.¹⁵⁹

---

¹⁵⁵ Ibid. s.173-174.

¹⁵⁶ Ibid. s.174.

¹⁵⁷ Rennäringslagen (1971:437) Utf. 1971-06-18. 3§, första stycket punkt 2.

¹⁵⁸ T 88-90. s.176.

¹⁵⁹ Ibid. s.176.

4.2.3. Sedvana

De premisser som ställs upp för denna slags sedvana som enligt samerna är rättsgrundande innefattar att betet ska ha pågått under två generationers tid, vilket är kortare än för urminnes hävd, och det ska under denna tid ha skett minst 3 vinterbetningar. Samebyarna menar att om inte urminnes hävd kan anses finnas så finns i varje fall denna sedvana genom att vinterbetet utövats okvalt i uppsatt tid, passiviteten från fastighetsägarna legitimerar sedvanan till renbetet.¹⁶⁰ Fastighetsägarna anser dock här, precis som tidigare argumenterats för, att vinterbetesrätten är uttömmande reglerad i rennäringslagen och det går därför inte att skapa renbetesrätt vid sidan om rennäringslagen, så ingen separat sedvana kan anses ligga till grund för renbetesrätt.¹⁶¹ Fastighetsägarna menar här att skulle inte tingsrätten hålla med om att rennäringslagen är uttömmande reglerad kan det i alla fall inte handla om kortare nyttjande för att upparbeta denna på sedvana grundade rätten, och det har enligt fastighetsägarna inte förekommit någon passivitet från fastighetsägarna så nyttjandet har inte varit okvalt, dessutom har det inte framstått som etablerat bruk utan snarast som otillåten expansion. Skulle tingsrätten ändå bedöma att sådan rätt uppkommit hävdar fastighetsägarna att rätten upphört, genom att det inte nyttjats under ”ca en tredjedel av den tid som tingsrätten kan finna erforderlig för uppkomst”.¹⁶²

Tingsrätten bedömer att denna slags sedvana och rätt som samerna hävdar inte är förenligt med den nuvarande lagstiftningen och inte heller talas om i förarbeten. Sedvana kan således på de av samerna uppställda premisserna inte medföra någon sakrättsligt skyddad rätt till vinterbete på fastighetsägarnas marker. Dessutom tillägger tingsrätten att protester har kommit från fastighetsägarnas håll, så därmed är eventuellt nyttjande heller inte okvalt.¹⁶³

Samebyarna framförde under denna punkt även att renbetets natur gör att tidsperioder, frekvens och områden måste styras utefter näringens förutsättning, fastighetsägarna bestrider detta och hävdar att rennäringens förändring och utveckling om något gjort så att det nutida renbetet inte kunnat grundas i urminnes hävd eller sedvana eftersom att skill-

---

¹⁶⁰ Ibid. s.177.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Ibid. s.177-178.

¹⁶³ T 88-90. s.179.

naderna är för stora för att kunna tillgodoräkna det bruk som tidigare gjorts. Detta lämnar tingsrätten okommenterat.¹⁶⁴

Samebyarna menar även att det redan innan 1886 års renbeteslag fanns ett samarbete bland samerna, en viss kollektivisering genom sambruk och gemensamma flyttningar med familjer som följdes och hjälptes åt trots privat ägande av djuren. Även efter samebyindelningen har det skett in- och utflyttningar och samarbeten mellan byarna såsom exempelvis gemensam renskiljning. Fastighetsägarna anser trots detta att en sameby inte kan tillgodoräkna annat nyttjande än det som skett av egna renskötare när sedvana ska grundas. Tingsrätten bedömer här att det inte finns krav på enskild samebys nyttjande, och även att kollektiviseringen under 1880-talet inte förtar verkan av tidigare upparbetad hävd. I 1886 års lag slogs fast att rätten till renskötsel tillkom enskilda same, samebyn avsåg mestadels att organisera området för nyttjande, vilket tingsrätten menar även ger tecken på att enskildas nyttjande även kan tillgodoräknas innan 1886, på grund av de samfälligheter som funnits.¹⁶⁵

4.2.4. Konventionsskyddade rättigheter

Samerna gör gällande att renskötseln är central i samisk tradition, och att tillgång till marker för vinterbete är nödvändigt för näringen. De menar att 1 kap 2§ sista stycket i regeringsformen jämfört med art 27 i ICCPR ger samerna konventionsskyddad rätt till möjligheten att behålla och utveckla sin näring. Detta menar samerna leder till att det är ett grundlagsförstärkt konventionsskydd.¹⁶⁶

Fastighetsägarna menar att deras talan grundas på regelsystemet i rennäringslagen, och att denna lag inte är grundlagsstridig. De menar även att konventioner inte har betydelse för målet då folkrätten reglerar förhållanden mellan stater och inte mellan svenska rättssubjekt. Områdena på vilka renbetesrätt finns är en fråga som av lagstiftaren till 1886 års reglering om sedvanerätt lämnades öppen för att avgöras genom domstolsprövning, och en sådan prövning påverkar inte Sveriges folkrättsliga förpliktelser. ”Käromålen har följaktligen inte till syfte att försämra förhållandena för rennärigen” menar fastighetsägarna.¹⁶⁷

---

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ Ibid. s.177-180

¹⁶⁶ Ibid. s.180.

¹⁶⁷ T 88-90. s.180.

Tingsrätten bedömer att 1 kap 2§ sista stycket regeringsformen jämfört med art 27 i ICCPR innebär att samerna som minoritet ska få behålla och utveckla sin kultur och sitt samfundsliv, de framhåller att prop. 1975/76:29 visar att begreppet kultur ska förstås i en vidsträckt mening och därmed innefattar bland annat renskötsel. Tingsrätten noterar att ett bifall av fastighetsägarnas talan skulle innebära att det blir omöjligt för samerna att bedriva renskötsel i Härjedalens kommun i samma omfattning som gjordes vid den tiden, vilket innebär att samernas möjligheter till att behålla och utveckla sitt kultur- och samfundsliv skulle påverkas menligt. Däremot visar de på att tidigare nämnda proposition även tar upp frågan om vem som berörs av bestämmelserna, och menar att det avsågs bara vara menat att reglera skyldigheter och skydd mellan enskilda och det allmänna.¹⁶⁸ Därmed anser tingsrätten inte att det är fastighetsägarnas skyldighet att tillhandahålla marker för att samerna ska kunna behålla och utveckla sin kultur och sitt samfundsliv, utan att det ansvaret ligger på det allmänna. De menar även att detta gäller i lika hög grad art 27 ICCPR, och därmed kan samebyarna inte göra anspråk på rätten till vinterbete på fastighetsägarnas marker genom denna grund.¹⁶⁹

Tingsrätten lägger även till att en ska erinra sig att statsmakterna sedan innan regeringsformens bestämmelser försökt främja situationen för samerna. De ger tre exempel på detta, första är att genom 1886 år lag fick samerna rätt att med sina renar vara inte bara på de avsatta landen i Jämtland utan även utanför dessa, vintertid, på trakter vilka de efter sedvana besökt. Andra exemplet är att statsmakterna efter 1886 köpt in hemman för att utvidga de avsatta landen, så att betesområdena mer än tredubblats. Sista exemplet är att det i 2 kap 5§ första stycket i (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m. föreskrivs att mark och vatten som är betydande för rennäringen ska ”så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra näringens bedrivande”¹⁷⁰ och att områden som är av riksintresse för rennäringen ska skyddas mot sådana åtgärder.¹⁷¹

Efter dessa bedömningar så bifaller tingsrätten fastighetsägarnas talan.¹⁷²

---

¹⁶⁸ Ibid. s.181-182.

¹⁶⁹ Ibid. s.183.

¹⁷⁰ T 88-90. s.182.

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² Ibid. s.184.

Hovrätten har i sin bedömning av målet dömt efter huvudsakligen samma material och argumentationen har i huvudsak varit densamma som i tingsrätten, även om enstaka förtydliganden har gjorts.¹⁷³ Hovrättens fastslår tingsrättens dom, av följande skäl: Rennäringen och renskötselrätten har hitintills reglerats i 4 lagar, nämligen renbeteslagarna från år 1886, 1898 och 1928, samt den nu gällande rennärlingslagen från år 1971. Renskötselrätt innefattar renbete, och vad gäller vinterbete får detta ske på renbetesfjäll-en och ”å de trakter i övrigt, hvilka de efter gammal sedvana hitintills hafva besökt”.¹⁷⁴ Ordet ”hitintills” togs emellertid bort ur lagen och går ej finna i 1898 års eller 1928 års renbeteslag. I nu gällande lag används uttrycket ”av ålder” istället för ”av gammal sedvana”, och hovrätten anser att dessa uttryck är synonyma och att ingen avsikt att förändra innehållet med ordavalet funnits.¹⁷⁵ Båda uttryck innebär att regleringen för urminnes hävd, vilken återfinns i gamla jordabalken, är tillämplig, och sedan 1993 framgår det explicit i rennärlingslagen att rätten grundas på urminnes hävd.

Skattefjällsmålet fastslog att samisk bruksrätt är uttömmande reglerad i rennärlingslagen, och hovrätten menar därmed att Härjedalsmålet ska prövas med utgångspunkt i 3 § Rennärlingslagen som fastslår att rätten grundas i urminnes hävd. Således menar hovrätten att bestämmelserna i gamla jordabalken är de som ska tillämpas, och i och med att nya jordabalken saknar reglering om urminnes hävd bedömer hovrätten att det efter ikraftträdandet av nya jordabalken år 1972 inte går att upparbeta rätten till renbete baserat på urminnes hävd.¹⁷⁶

Fastighetsägarna menar att första renbeteslagen år 1886 använde sig av ordet ”hitintills” och att det därmed inte går att upparbeta rätten efter detta. Hovrätten bedömer dock att ingen sådan avsikt fanns i förarbetena, och att ordet dessutom togs bort i nästföljande renbeteslag innebär att det går att upparbeta rätten även efter 1886.¹⁷⁷

Fastighetsägarna menar att varje sameby i målet endast äger att åberopa det egna nyttjandet av marker, inte andras. Ej heller enskilt nyttjande kan de åberopa. Hovrätten bedömer dock att det inte finns stöd i lag för sådan begränsning till samebyns eget nyttjande, och att de första samebyarna grundades av enskildas grundade sedvanerätt, alla

---

¹⁷³ Dom 2002-02-15 mål nr T 58-96 Hovrätten för Nedre Norrland. s.6-7.

¹⁷⁴ Ibid. s. 15.

¹⁷⁵ Ibid. s.16.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ T 58-96. s. 16-17.

samers eventuella nyttjande får därför tillgodoräknas. Rätten tillkommer varje same och samebyn är administrativ och till för att exempelvis förhindra överbetning.¹⁷⁸

Fastighetsägarna hävdar att gamla jordabalkens bestämmelser inte självständigt kan grunda rätt, eftersom de inte är tillämpliga på varken nyttjandet eller markerna. Hovrätten menar dock att 15 kap 1§ gamla jordabalken visar att urminnes hävd kan åberopas på annat än äganderätt. Servitut- eller liknande rätt, rätt till jakt, fiske eller mulbete kan urminnes hävd också åberopas på. Renskötselrätt grundas dessutom på urminnes hävd, vilket är explicit uttryckt i Rennäringslagen.¹⁷⁹

Hovrätten bedömer följaktligen att frågan ska prövas enligt regler för urminnes hävd, med kvalifikationstid fram till 1972, markerna är ej undantagna från reglerna om urminnes hävd, samt att varje sameby har rätt att tillgodoräkna alla samers tidigare nyttjande. Bevisbördan ska åligga samebyarna och det måste bevisas att renskötsel förekommit på just de aktuella markerna.¹⁸⁰

Hovrätten anser inte att det kan konstateras att det funnits en betydande samisk befolkning i de aktuella områdena mellan 1300-1500, det kan heller ej presumeras att de samer som funnits där vid slutet av 1500-talet och 1600-talets första decennier har bedrivit tamrenskötsel.¹⁸¹ Angående tiden fram till första renbeteslagen år 1886 menar samebyarna att det funnits bra förhållanden för utvecklad renskötsel, och att detta kunnat bedrivas parallellt med jordbruket. Det fanns enligt samebyarna inte heller någon uppfattning om äganderätt som motsvarar dagens.¹⁸² Fastighetsägarna menar att samerna flyttade in till Härjedalen norrifrån och höll sig inom områden som sedan blev skattefjäll. De utökade under 1700- och 1800-talet sin verksamhet till de marker som avsatts för samer vid avvitringen- De har ej bedrivit renskötsel utanför de nuvarande renbetesfjällerna, och enligt fastighetsägarna fanns det inget sambruk mellan samer och bönder, utan konkurrensen var hård.¹⁸³ Hovrätten bedömer att uppgifterna om samer i Härjedalen är knapphändiga och områdena inte preciserade. Det kan vara fråga om marker i Härjedalens landskap men utanför Härjedalens kommun. De bedömer dock att renskötsel har ägt rum på kronans mark, efter tillstånd och mot ränta, avrad eller skatt. Samerna hade en

---

¹⁷⁸ Ibid. s.17.

¹⁷⁹ Ibid. s.17.

¹⁸⁰ Ibid. s.18-19.

¹⁸¹ Ibid. s.20.

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ T 58-96. s.21.

skyldighet att hålla sig inom skattade områden, och inget sambruk bedömer de funnits eftersom det förekommit tvister där bönder och samer inte kunnat bedriva bruken parallellt.¹⁸⁴

Hovrätten bedömer att 1886 års lags förarbeten redogjorde för renskötselns utövande, inklusive bete. Angående vinterbete i Härjedalen redogörs för att det ägt rum på enskilda ägor utanför skattefjällen, i dessas närhet, men Hovrätten anser inte att områdena preciseras. Dessutom har skattefjällen sedan dess utvidgats, och Hovrätten bedömer att det kan antas att de marker som omnämns i förarbetena nu ingår i skattefjällen. Även 1898 års renbeteslag har förarbeten som visar att vinterbete förekom utanför skattefjällen, men i dessas närhet, och Hovrätten bedömer även där att de måste ligga inom utvidgningen av skattefjällen.¹⁸⁵ Under tiden fram till 1972 förekom renskötsel på mycket begränsade områden utanför skattefjällen, och protester mot detta var vanligt.¹⁸⁶

Hovrätten bedömer angående de åberopade grunderna som följande:

Angående lagfäst rätt och urminnes hävd menar Hovrätten att det innan 1900 inte visats att det förekommit tillräckligt bruk i tillräckligt preciserade områden utanför skattefjällen, och efter 1900 fram till 1972 har bruket mött protester, därmed kan det inte anses grunda urminnes hävd för renskötsel på de aktuella markerna.¹⁸⁷

Angående den åberopade grunden sedvana bedömer Hovrätten att rennäringen är uttömmande reglerad i Rennäringslagen, vilken säger att rätten grundas på urminnes hävd. Därför finns ingen annan grund för rätten, ingen sedvana som inte möter kraven för urminnes hävd kan grunda någon rätt till renskötsel.¹⁸⁸

Angående konventionsskyddade rättigheter menar Hovrätten att även de, likt tingsrätten, bedömer att folkrätten reglerar förhållandena mellan den enskilda och det allmänna, och alltså inte förhållanden enskilda emellan. Även om ett bifall av fastighetsägarnas talan skulle leda till att Sverige inte uppfyller folkrättsliga förpliktelser så är detta inte relevant utan måste prövas i ett annat sammanhang, eftersom det inte är fastighetsägarnas plikt att upprätthålla samernas rättigheter.¹⁸⁹

---

¹⁸⁴ Ibid. s.40-41.

¹⁸⁵ Ibid. s.47-48.

¹⁸⁶ Ibid. s.60.

¹⁸⁷ Ibid. s.63.

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ T 58-96. s.64.

5 Analys, diskussion och sammanfattning

Här följer en sammanfattande genomgång av uppsatsen, tillsammans med min analys och diskussion kring både rättsfallen, analysen och uppsatsen som helhet.

Begreppet ”trakt” är i båda målen något som omtvistats, och den oklara utformning som rennäringslagen bjuder är grunden till detta. När samerna har renbetesrätt ”å de trakter i övrigt” där de uppehållit sig med renar ”av ålder” så lämnas stort utrymme för tolkning. Just trakt tolkades olika i de olika fallen, Nordmalingsmålet fokuserade på en definition som styrs av vad begreppet ska reglera, nämligen behoven och kraven hos rennäringsgruppen, medan Härjedalsmålet visade på mycket mindre hänsyn till vilka särdrag som näringen faktiskt har. Där ställdes mycket större krav på mer exakt och omfattande bevisning, både för traktområdet men även för att visa att renskötsel förekommit. Nordmalingsmålet tog mer hänsyn till varför det kanske inte fanns så omfattande bevis, exempelvis på grund av hur rennäringsgruppen bedrivits för att orsaka så få spår av det som möjligt av hänsyn till naturen. Även att näringen är väldigt arealkrävande fick spela roll i Nordmalingsmålet, medan detta lämnades okommenterat som ett oviktigt sidospår i Härjedalsmålet. Allard visade, i enlighet vad jag presenterat under Litteraturoversikt och tidigare forskning, på behovet av att se de speciella omständigheter som råder¹⁹⁰, något Härjedalsmålet inte uppvisat lika stor tendens att göra som Nordmalingsmålet.

Även vad som får tillgodoräknas definierades olika, under begreppet renskötsel. När Nordmalingsmålet behandlades utefter hur rennäringsgruppen faktiskt bedrivs och att både flyttleder och betesmarker, med olika utförande och egenskaper måste räknas till samma renskötselrätt som tillkommer samerna så gick domstolarna i Härjedalsmålet åt andra hållet och visade ett större fokus på faktiska be-

---

¹⁹⁰ Allard, i Brattström & Strömgren (red.). 2010. s.10, 57-59

tesmarker och inga reflektioner kring vilket slags utövande av rätten som kan räknas in, förutom att de ansåg att alla samers utnyttjande får räknas.

Frågan om urminnes hävd, de krav som ställs för tidsperiod och bevisning, samt huruvida det kan eller inte kan skapas efter nya jordabalkens borttagande av bestämmelser för urminnes hävd behandlades också väldigt olika av domstolarna i Nordmalingsmålet respektive Härjedalsmålet. Domstolarna i Nordmalingsmålet fick ingen anledning att fastställa huruvida upparbetningstiden kan fortsätta efter 1972 då de redan i lagstiftningen fann bevis för att sedvanerätten var grundad senast i 1928 års renbeteslag, medan i Härjedalsmålet fastställer de tydligt att efter 1972 går det inte att upparbeta hävd längre. Skillnaden här är länet de befinner sig i, medan förarbetena till lagstiftningen visade att sedvanerätt förelåg i hela Västerbottens län så nämns inget om dylika slutsatser i Härjedalsmålet för deras län. Härjedalsmålets domstolar vänder sig dessutom mer till gamla jordabalkens bestämmelser till punkt och pricka än vad de gör i Nordmalingsmålet, där de snarast menar att det fungerar som en utgångspunkt och inte specifika krav. Som Allard kommenterade i sin text om urminnes hävd kan urminnes hävd, istället för att stärka samernas rättigheter vilket var syftet, om det appliceras för direkt på rennäringsfall faktiskt försvaga samiska rättigheter.¹⁹¹ Detta kan vara en aspekt av vad som skedde i Härjedalsmålet, men såklart med fler bidragande faktorer. Bland annat verkar det vara så att samisk rätt verkar mindre generellt ifrågasatt ju längre upp mot de fasta renbetesmarkerna man kommer, möjligen på grund av vad som reflekterades över i Nordmalingsmålet, att kontakten med samerna är mer naturligt förekommande och distansen kan skapa en grogrund till konflikt mellan markägare och samer, speciellt i samband med näringarnas utveckling.

En stor skillnad mellan målen är också de reflektioner som görs i Hovrätten i Nordmalingsmålet, där de uttryckligen påpekar att de är ute efter att skapa rätt i och med att de upplever att staten misslyckats med att tillgodose behoven och intressena för samer som ursprungsbefolkning samtidigt som markägare, i den utveckling som skett. De trycker på punkten att samer är en ursprungsbefolkning med rättigheter utefter detta, och att därför krävs en annan inställning till rätten än vad som förelegat. Här ser man en koppling till mänskliga rättigheter

---

¹⁹¹ Allard i Brattström & Strömgren (red.). 2010. s.58

som inte återfinns i Härjedalsmålet, där de istället direkt adresserar konventions-skyddade rättigheter men med utfallet att domstolarna inte finner att samerna kan skyddas av dessa i detta rättsfall. De menar alltså att konventioner inte kan gälla när fallet handlar om enskilda i tvist med varandra, utan bara när det allmänna kränker enskilda. Att domstolens beslut är en kränkning från det allmänna mot samerna, de enskilda, lämnas i princip obehandlat. De sätter där istället in en kommentar om att man måste komma ihåg att staten vidtagit åtgärder för att förbättra samernas situation, de har försökt främja samernas ställning genom att till viss del fixa till de problem som staten i historien skapat för samerna. Här syns en koppling till vad Johansson Dahre skriver i sin artikel om historiens vikt, där han menar att utan koll på bakgrunden och historien så förvrängs bilden av ett problem eller en situation¹⁹² och på samma sätt ser här domstolen en åtgärd av staten som ett främjande när det i ett historiskt perspektiv bara blir fråga om att staten, i viss mån, rättar till fel de skapat själva. Nordmalingsmålet domstolar sätter sig själva i perspektiv på ett mer medvetet sätt, även om de försöker åtskilja sig från staten, då de visar på behovet av att skapa nya och bättre förhållanden, inte bara för samer utan för alla parter.

En slutsats är att mänskliga rättigheter i rättsfallen spelat en väl begränsad roll, men att i Nordmalingsmålet vilket ligger oss något närmare i tiden så finns det ändå en utveckling i tankesättet kring maktpositionen som stat och domstolar har, även om utvecklingen som gör att bedömningar helt utifrån lagstiftning eller reglering som inte uppdaterats inte kan få vara vägledande. I Härjedalsmålet lutar domstolarna mer åt ett äganderättsperspektiv och slutsatsen deras om att det inte ska belasta fastighetsägarna att upprätthålla samernas rättigheter leder inte till att de istället söker skapa en väg som fungerar för båda parter utan reproducerar den åsidosättning som samerna utsatts för historiskt.

En annan aspekt är anledningen till stämningsansökningarna till att börja med, något som Johansson Dahre berörde i sin artikel, nämligen att minskad kontakt med samerna och sedan ökade rättighetsanspråk kan bidra till uppfattningen om att de söker privilegier i och med sitt användande av marken, trots att det snarare är så att det är rättigheter som behövs för dem och inte för övriga

---

¹⁹² Johansson Dahre. 2005. s.458-459.

svenska samhället, för samma standard men på ett annat sätt i deras levnadssätt.¹⁹³ När jag började arbeta med uppsatsen hade jag förväntat mig mer explicit resonemang runt mänskliga rättigheter, och konventionsbundna skyldigheter, men upptäckte snart att det inte alls var någon central fråga i argumentationerna, men däremot har arbetet visat en vidare aspekt av vikten av landrättigheter men som, än om de uppfylls, enbart gynnar eller tillkommer den mycket begränsade delen av samerna som faktiskt får ta del av dem i sin renskötsel. Det har öppnat upp ett ökat intresse av att undersöka den diskriminerande effekt som regleringen av samebyar och renskötselrätten som sådan har, i och med sin utformning där rätten till land och vatten först påstås tillkomma alla samer grundat på urminnes hävd, och i samma andetag begränsar rätten till de renskötande samerna vilka måste vara medlemmar i en sameby. Där kan man se hur mycket av den tidigare forskningen jag ovan presenterade knyter an till problemet, angående självdefinition och behovet av starkare rättigheter som kan direkt tas fasta på för samerna. Till exempel en ratificering som Norge gjort av ILO konventionen C169 hjälper inte bara till ägande utan även till att lyfta rättighetsperspektivet just som ursprungsbe-folkning i frågan, då detta verkar ha glidit undan en del, speciellt i Härjedalsmålet.

Stora skillnaderna mellan målen anser jag alltså vara tiden, var markerna i fråga ligger och den ställning domstolarna såg sig själva i, att domstolarna i Nordmalingsmålet så tydligt visade på en större förståelse för maktskillnader, tidigare diskriminering och lagstiftande makts ansvar. Men mänskliga rättigheter fick ett begränsat utrymme och betydelse, och argumenterades inte om explicit på den nivå jag förväntat mig. Avgörandet baserades inte på mänskliga rättigheter i något fall utan snarast på att förarbeten till lagstiftningen visade på en uppfattning om att hela Västerbottens län täcktes av sedvanerätten, och därmed avgjorde Nordmalingsmålet fråga om tillräcklig tid och bevisning för urminnes hävd, medan inget sådant resonemang lyftes i Härjedalsmålet, rimligen för att inga tydliga uttalanden om sedvanerätt gällande hela länet eller området återfanns där.

---

¹⁹³ Johansson Dahre. 2005. s.450

Referenser

Allard, Christina. Urminnes hävd som förklaringsmodell för uppkomst av samiska rättigheter och dess tillämpning. Ur *Forskningsutmaningar för fastighetsrätten – en antologi*, Brattström, Margareta & Strömngren, Peter (red.), s.9-64. Uppsala: Iustus: Institutet för fastighetsrättslig forskning vid Uppsala universitet, 2010.

Bergström, Göran och Boréus, Kristina. Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. N.p; Lund: Studentlitteratur, 2012.

Bogdan, Michael. Komparativ rättskunskap. Norstedts Juridik. Falköping, 1993.

Dom 2011-04-27 mål nr T 4028-07 Högsta Domstolen.

Dom 2007-09-19 mål nr T 155-06 Hovrätten för Övre Norrland.

Dom 2006-01-20 mål nr T 1733-98, T 2081-05 Umeå Tingsrätt.

Dom 2002-02-15 mål nr T 58-96 Hovrätten för Nedre Norrland.

Dom 1996-02-21 mål nr T 88-90, T 70-91, T 85-95 Svegs Tingsrätt.

Hagtvedt Vik, Hanne och Semb, Anne Julie. Who Owns the Land? Norway, the Sami and the ILO Indigenous and Tribal Peoples Convention. *International Journal on Minority and Group Rights* 20 no. 4 (2013): 517-550.

Johansson Dahre, Ulf. Rädda en varg, skjut en same: Den historielösa jämlikheten och föraktet för samer i Sverige. *Nordic Journal of Human Rights*. vol 22 no. 04 (2005): 448-461.

Lantto, Patrik. Borders, Citizenship and Change. *Citizenship Studies* 14 no. 5 (2010): 543-556.

Lantto, Patrik och Mörkenstam, Ulf. Sami Rights and Sami Challenges. *Scandinavian Journal of History* 33 no. 1 (2008):26-51.

Rennäringslagen (1971:437) Utf. 1971-06-18. 3§ första stycket, punkt 2 och 1§ andra stycket.

Sametinget. Lättläst om samer. (2015-02-03) URL: <https://www.Sametinget.se/9266> (Hämtad 2015-07-15).

Sametinget. Rennäringslagen i Sverige. (2015-02-26) URL: <https://www.Sametinget.se/1126> (Hämtad 2015-07-15).

Sametinget. Samiska Näringar. (2014-11-17) URL: <https://www.Sametinget.se/1035> (Hämtad 2015-07-15).

Samiskt Informationscentrum. Historia 12.000 f.kr, 10.000 f. Kr, Med naturen som skaffereri. URL: www.samer.se/1115 (Hämtad 2015-08-02).

Samiskt Informationscentrum. Historia 12.000 f.kr, 1500 f. Kr, Sijdan – det samiska samhället. URL: www.samer.se/1151 (Hämtad 2015-08-02).

Samiskt Informationscentrum. Historia 1600-talet, 1607. URL: www.samer.se/1004 (Hämtad 2015-08-02).

Samiskt Informationscentrum. Historia 1600-talet, 1634, Drömmen om outtömliga rikedomar i norr. URL: www.samer.se/1229 (Hämtad 2015-08-02).

Samiskt Informationscentrum. Historia 1600-talet, 1685, I Guds tjänst. URL: www.samer.se/4441 (Hämtad 2015-08-02).

Samiskt Informationscentrum. Historia 1800-talet, 1886, De icke-renskötande samernas rätt till jakt och fiske i svensk rätt. URL: www.samer.se/4659 (Hämtad 2015-08-02).

Samiskt Informationscentrum. Historia 1800-talet, 1889. URL: www.samer.se/1004 (Hämtad 2015-08-02).

Samiskt Informationscentrum. Historia 1900-1949, 1910, Svensk kolonialism berövade samerna mark och vatten. URL: www.samer.se/4787 (Hämtad 2015-08-02).

Samiskt Informationscentrum. Historia 1900-1949, 1917, Samepolitik i rasismens tidevarv. URL: www.samer.se/1042 (Hämtad 2015-08-02).

Samiskt Informationscentrum. Historia 1950-1999, 1986. URL: www.samer.se/1004 (Hämtad 2015-08-02).

Samiskt Informationscentrum. Historia 1950-1999, 1990, Härjedalsmålet. URL: www.samer.se/4715 (Hämtad 2015-08-02).

Samiskt Informationscentrum. Historia 1950-1999, 1993. URL: www.samer.se/1004 (Hämtad 2015-08-02).

Samiskt Informationscentrum. Historia 1950-1999, 1997. URL: www.samer.se/1004 (Hämtad 2015-08-02).

Samiskt Informationscentrum. Med renen som levebröd. URL: www.samer.se/1094 (Hämtad 2015-08-02).

Samiskt Informationscentrum. Samebyn organiserar renskötseln. URL: www.samer.se/1220 (Hämtad 2015-08-02).

Samiskt Informationscentrum. Vinterbetesland i domstolsförhandlingar. URL: www.samer.se/1811 (Hämtad 2015-08-02).

Semb, Anne Julie. Why (not) Commit? Norway, Sweden and Finland and the ILO Convention 169. *Nordic Journal of Human Rights* 30 no. 2 (2012): 122-147.

Seurujärvi-Kari, Irja. 'We are no longer prepared to be silent' The Making of Sami Indigenous Identity in an International Context. *Suomen Antropologi: Journal of the Finnish Anthropology Society* 35 no. 4 (2010):5-25.

Skielta, Anna. Samernas Historia. *SO-rummet*. (2015-01-08)

URL: <http://www.so-rummet.se/kategorier/historia/historiska-teman/ursprungsfolk-och-minoriteter/samernas-historia#> (Hämtad 2015-08-02).